Год. IV. Януарий и Февруарий Книга I.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Прѣзъ 1906 година.

Съ тая книжка сп. „Родопски напрѣдъкъ“ започва IV си година. Ще се издава както и до сега въ двумѣсечни книжки, т. е. 6 книги въ една година, въ сѫщия обемъ, по сѫщата програма и съ сѫщата цѣна.

Далечъ отъ насъ мисъльта да му придаваме нѣкакво значение въ нашата книжнина, или пъкъ тенденцията да дава нѣкакви нови идеи за реформиране нашия общественъ животъ и строй. Цѣльта на „Родопски напрѣдъкъ“ е била и си остава и за напрѣдъ скромна и безпретенциозна: да прѣдставя прѣдъ интересующия се читатель единъ забравенъ, захвърленъ, но важенъ въ много отношения нашъ кѫтъ отъ цѣлокупното българско отечество — Родопитѣ и тѣхнитѣприполски покраини — въ тоя си свой типиченъ и цѣненъ за науката видъ и строй, въ каквито е билъ и е днесъ. Постига ли се вѣльта, която сме имали и имаме прѣдъ себе си, не е наша работа да сѫдимъ. Обаче въпрѣки упорния трудъ и материялнитѣ жер-

тви, които ний драговолно приехме да носимъ, и въпрѣки още много други несгоди, които на всѣка стжпка се явяватъ при едно отъ такъвъ родъ издание, ний считаме себе си морално възнаградени(1).

Ползуваме се отъ случая тукъ да изкажемъ нашата сърдечна благодарность и на г. Д-ръ Ив. Шишмановъ, сегашниятъ министъръ на народната просвѣта, който прѣзъ 1904 г. съ едно парично пособие подкрѣпи издаването на „Родопски напрѣдъкъ“ прѣзъ първитѣ му двѣ години. Г-нъ Шишмановъ като пръвъ мощенъ стълпъ въ най-ново врѣме за изучване нашата етнография и по-отрано всѣкога е съдѣйствувалъ, упжтвалъ и насърдчавалъ всички работници по изучване въ народоучно отношение и Родопскитѣ покраини, нѣкои отъ които вече сж станали извѣстни и на чуждия ученъ свѣтъ.

Прѣзъ 1906 год. редакцията на „Родопски напрѣдъкъ“ ще даде на всичкитѣ си прѣдплатили абонати и двѣ приложения:

1. **Една цвѣтна картина,** която ще прѣдставлява живописенъ Родопски пейсажъ съ български сборъ, народни носии и хорò.

2. Една брошурка отъ 2 до 3 коли, въ която ще бждатъ изброени нѣкои и други дѣла по нашето революционно дѣло, което въ нѣкои Родопски покраини (Чепеларско) още отъ начало изгуби своята инъкъ святость, като се замѣсти отъ една мафия, пълна съ грозни злодѣяния, които хвърлиха на унищожение и

---

1) „Родопски напрѣдъкъ“ имá щастието да чуе за себе си добри отзиви не само у насъ (вѣстницитѣ „День“, „Свободно слово“, „Миръ“, списанията „Българска сбирка“, „Сп. на Българското Икономическо дружество“ и др.), но и въ чужбина („Журналъ Министерства Н. Просвѣщения“ въ Петербургъ, насърдчителни писма отъ г. Маринъ Дриновъ, професоръ въ Харковъ, отъ г. Д-ръ К. Иречекъ, професоръ въ Виена, отъ ректората на Оксфордския университетъ въ Англия и др.).

тъй слабия по число български елементъ задъ наша-та граница въ Родопитѣ.

Прѣзъ тая година редакцията е зела всички възможни мѣрки за наврѣменното издаване на книжкитѣ, което по непрѣдвидени обстоятелства прѣзъ 1905 г. неможа да спази.

Молимъ, прочее, всички любители на българския фолклоръ да ни подкрѣпятъ въ изданието, като се запишатъ за абонати и съдѣйствуватъ за разпространението му и между познатитѣ си.

Отъ редакцията.

Дребни синтаксни бѣлѣжки върху употрѣбата на думитѣ *лу-л'у*, *леª-леªй* и *хамѐн'* въ нѣкои отъ Родопскитѣ говори.

Както въ фонетиката и морфологията Родопскитѣ говори се отличатъ по многото си особици, тъй сжщо и въ синтаксата и лексикона тѣ иматъ типични свойщини. Върху главнитѣ и бѣлѣжити фонетични особици ний вече имаме доста нѣщо изслѣдвано и изучено отъ нашитѣ и нѣкои чужди учени филолози, обаче откъмъ морфологията и синтаксата Родопскитѣ говори сж досущъ слабо засегнати до сега, макаръ че отъ нѣкои Родопски покраини имаме обиилнии езикови материали, дори изглеждатъ и изчерпани току речи въ фолклорно отношение, каквото е напр. Ахж-челебийско.

Между другитѣ синтаксни свойщини въ Родопскитѣ говори интересующитѣ се въ случая читатели сж забѣлѣзали въ до сега обнародванитѣ езикови материали, какъ твърдѣ на често се употрѣбяватъ думитѣ **лу** или **л'у** въ Ахж-челебийския (българския) и Чепенския говори, **леª** или **леªй** въ помашкия въ Ахъчелебийско и южнитѣ склонове и **хамѐн'** въ рупския говоръ. Какъвъ е етимологичниятъ произходъ на тѣзи Родопски думи, не е наша работа да диримъ; насъ ни интересува въ случая тѣхната синтакса, която и съставя цѣльта на тѣзи ни бѣлѣжки.

Значението и употрѣбата и на тритѣ споменати вида думи е едно и сжщо. Тъй напр. ако въ Ахжчелебийско и Чепино казватъ: **лу кадѐ хо̀деªм, л'у тѐбеª мѝслеªм,** въ помашкия говоръ ще бжде; **леª кадѐ ходеªм, леª тѐбеª мислеªм**, а въ рупския — **хамен' къªдѐ хо̀деª, хамѐн' тѐбеª си мѝслеª.** Въ нѣкои изрази тѣзи думи чисто и просто замѣстватъ извѣстни съюзи и нарѣчия като граматични връзки, безъ да се изгубва и понятието, което даватъ въ случая и на самата мисъль. Въ други пъкъ се употрѣбяватъ самостойно, отдѣлно отъ граматичнитѣ връзки, като иматъ за цѣль само да изтъкнатъ или дадатъ такъвъ или инакъвъ обратъ на мисъльта. Тъй напр въ мисъльта **л'у си до̀йдеª кучѝ-**

еата, Ту́риха си каймàк Дỳда (Чепино, М. сб. XII, стр. 16) **л'у** замѣства съюзътъ *щомъ*, тъй щото би трѣбвало да се каже: *щомъ дойде кочията, и си туриха каймакъ Дуда*. Въ тоя случай **л'у** същеврѣменно дава понятие и за бързота, за непрѣкъснато, моментално прѣминаване отъ едното дѣйствие на другото, което би се изказало въ слѣдната форма: въ минутата, когато пристигна кочията, безъ всѣко бавене туриха въ нея каймакъ Дуда. Въ мисъльта пъкъ **Хамен' кугà гу вѝдеа, тугà гу завѝка** (рупски говоръ), или пъкъ **леа гá гу вѝдеа, леа тагàва го зар'у́ка** (помашки говоръ), **леа** и **хамѐн'** не заематъ мѣсто на граматични връзки, за каквито си служатъ: въ първата мисъль думата **кугà** (вмѣсто когато) и **гà** (съкратена форма на кога и когато) въ втората, а съ поставени за усилване, нѣкакъ си за ускоряване момента между едното и другото дѣйствия, съ една дума, подразбира се точното непрѣривно свързване по врѣме на причината съ слѣдствието.

Въ речьта дѣто тѣзи Родопски думи се употрѣбяватъ и за граматични връзки или за другъ видъ служебни дѣлове, тамъ тѣ замѣстватъ слѣднитѣ думи: *когато*, *ами*, *но*, *че*, *само*, *току*, *нека*, *щомъ*, *за да*, *ето нà*, *тогава* и др. п. Примѣри: **Л'у** (когато) **си дỳйна вѝхан вѐтар, та си раскрѝ кучията**. Чепино, М. сб. XII. **Езика хлеп ша ти нòсьа, та л'у** (само) **при мѐне да седѝш**. Чепино, също. **Лу** (ето нà) **кадѐ хòдеа, деавòйку**. Ахъ-чел. **Да ма ни б'ошеа главѝла л'у** (само) **сува лѐату, прòлеату, л'у** (само) **сòеа лѐатан Пѐтрувдеан'**. Ахъ-челеб. **Три увнà дáвам, мòме ле, л'у** (за да) **да та срешна, мòме ле**. Чепино. М. сб. II. **Утѝде, мòме ле, та ма насвади, та ми л'о** (току) **зѐха гулѐма стòка**. Чепино. **Л'у** (щомъ) **гу срѐшна луду младу**. Чепино. **Нàкриви калпàк на гòлу раму, та си л'у** (само) **пѐчи**. Ахъ челес. М. сб. II. **Не сомпѝлу силеджѐна вòда, л'о** (но) **сам бѝлу друмница, потница**. Чепино. **Чѐках, чѐках, първо лѝбе нѐма, л'о** (тогава) **заминò цар'ув ıта воскьа**. Чепино. М. сб. II. **Ох іàхнали гу, пукàчили гу, л'у** (само) **фаф едѝн паітон**. Чепино. **Сѐстринжни ти сѝнове л'у** (само) **тех нъмòй калѐска**. Широка-лъка. М. сб. II.

Хамен' (щомъ) **го наде^а и си тъ^арна**. Рупски говоръ. **Хамен'** (иска) **да дòде^а, че^а да вѝди, кинà же^а гу сторе^а**. Сжщо. **Хамен'** (току) **си лàфи пу в'àтръ^ан**. Сжщо. **Цар'у л'у, нàше^а дò^аже^аву, л'у** (само) **там ма нимòй прувàда**. Ахж-челеб. **Ле^ай сѝи'** (ето тъй) **гу стòрих**. Помашки говоръ. **Ле^а** (щомъ) **атѝд^аа и го ле^а** (току) **фàтиха**. Помашки говоръ. **Та ле^а** (току) **гардѝ да ма хàпе^а**. Сжщо. **Че^ата си ле^а** (само) **мо^ал'чи**. Сжщо. **Че^а ле^а** (колкуто) **ỳсра дан каче^ан' да фле^азè**. Сжщо. **Мѝлке^а, мàшка де^авòйку, è^ала л'у** (само) **мѐне^а òстави**. Ахж-челеб. **Л'у** (току що) **си пуд'минò^а** Сжщо. **Кумшѝе^ане^а гу л'у** (съвсѣмъ) **нищо^ат, лу** (само) **га спи, та ни пиè**. Ахж-челебийско.

Горнитѣ примѣри, мислимъ, сж достатъчни, за да се изтъкне както твърдѣ честото употрѣбяване на споменатитѣ думи, тъй и понятието, което даватъ тъй или инакъ на дадена мисъль. Ахж-челебийското и Чепинското смекчено — йотирано — **л'у** нѣкога, особено въ Ахж-челеб., се изговаря и твърдо **лу**, па се срѣща и **л'ой**, напр, **лу га та ща л'ушна, та щиш рèк папỳц** или **л'ой но^ай да е^а, кайнỳ викаш ти**.

Трѣбва да се знае, че частицата **ле** и **л'о** при обърщенията нѣма нищо общо съ споменатитѣ по-горѣ подобни ней думи **л'у** и **лу**.

Чепеларе, 1906 год.

Ст. Н. Шишковъ.

Култътъ за умрѣлитѣ у Родопскитѣ помаци.

(Народоучни бѣлѣжки).

Само нѣколко вѣка ни дѣлятъ отъ оная грозна и тъмна исторична епоха отъ нашето минало, когато обширниятъ лабиринтъ на Родопитѣ, цѣлинички населени съ едно чисто славянско население, за да бждатъ, по всѣка вѣроятность, по-добрѣ осигурени и мирни за новия имъ владѣтель — турцитѣ, послѣднитѣ съ силата на мечътъ сж наложили на покоренитѣ култътъ на своето мохамеданско учение. Но то

зи насилственъ скокъ какъ е подѣйствувалъ въ вжтрѣшния душевенъ миръ на новитѣ Родопски мохамедани, наречени слѣдъ това помаци, какво свое е внесълъ и какво старо плѣменно и християнско е изтикълъ новия мохамедански култъ, какво днесъ има, почита и пази помашката душа въ своя духовенъ мирогледъ, — това сж твърдѣ интересни и важни за изучване въпроси и то не само отъ едно чисто народоучно гледище.

Цѣльта на тѣзи ни бѣлѣжки е да запознаемъ интересующия се читатель съ култътъ за умрѣлитѣ у Родопскитѣ помаци, до колкото ний сме можли да схванемъ при нашитѣ непосрѣдствени наблюдения измежду самата помашка средà, и то въ централнитѣ части на Родопитѣ (Рупчоско и Ахж-челебийско), дѣто други етнически или вѣрски елементи липсватъ, за да би указали извѣстно влияние и отъ своя страна.

Прѣди всичко трѣбва да се знае, че помацитѣ иматъ пълна вѣра въ безсмъртието на душата. Тѣ вѣрватъ, че има задгробенъ животъ, който е вѣченъ. *На друг'ен све^а^т нѐма умирàлка. Тỳва сме^а^ гòсте~а~, там сме^а^ зàсве^а^*, казватъ тѣ. Вѣрватъ още, че слѣдъ смъртьта душата очаква или вѣчно блаженство, рай — *же^а^нлѐт'*, както казватъ тѣ, или вѣчна мжка — *же^а^ндѐм. Кинàту нагудѝм на сой све^а^т, такòва ще~а~ да нàйде^а^ш там: акỳ ви прàвилу хỳбаву на сай д'ун'а~а~, хỳбаву ще^а^ да нàйде^а^ш; акỳ си прàвилу лòшу, на лòшу ще^а^ да ѝде~а~ш*, е заключението въ случая на помацитѣ.

Всичко въ живота отдаватъ на *Аллаха: кинàту е^а^ пѝсану ут Аллàха, то ще^а^ да мѝне^а^. Бе^а^з Аллàхув ѝзин* (воля, позволение) *нѝщу не^а^ бѝва*, казва помакътъ при всѣки случай и ето защо той безъ сътресение и съ едно стоическо хладнокръвие посрѣща и понася всички нещастия, каквито би му се случили въ живота. Тоя здраво закоренѣлъ у помацитѣ мирогледъ ги прави да бждатъ и душевно тъй твърди и издържливи, каквито сж и физически.

Въ всѣко явление въ живота тѣ виждатъ едно отъ двѣтѣ начала: злото — дяволътъ, и доброто — Божия промисълъ. Извърши ли нѣкой какво и да е

дѣяние, което по тоя религиозенъ моралъ, сложенъ въ помашкия мирогледъ, е зло, напр. открадналъ нѣкой, наклеветилъ, излъгалъ, неизпълнилъ вѣрскитѣ си задължения, както помакътъ ги разбира, и т. др, тогава казватъ, че Аллахъ го е оставилъ, та дяволътъ го е завладѣлъ и го подбутва да върши *г'уне*ᵃ*х* — грѣхъ. *Кърк г'ун' са вартѝ* (двоуми) *да ли да стѷри хатѷ*ᵃ (злото), *ѷти ме*ᵃ*ле*ᵃ*кѐте*ₐ (ангелитѣ) *гу нагàдат да не*ᵃ *прàви; алà аннѷ*ᵃ*шка стѷри ли, у тỳка на сѐтне*ᵃ *вѐке*ᵃ *нѐма спѝране*ᵃ, е вѣрването у помацитѣ.

Избавилъ се нѣкой отъ явно нещастие, миналъ благополучно нѣкое прѣмеждие, изцѣрилъ се отъ нѣкоя болесть и т. др., казватъ, че *Аллах гу е*ᵃ *куртулѝсал; Аллах е*ᵃ *прав пусидѐ*ᵃ*л; Аллаху е*ᵃ *прàвил млѷгу измѐт'; млѷгу е*ᵃ *се*ᵃ*вàп прàвил* (милостиня давалъ) и др. п. *И хỳбавуту, и лѷшуту ут Аллàха духàда*, казватъ споредъ хората: ако сѫ зли, Аллахъ ги отхвърля и оставя на дявола; ако сѫ добри, пази ги и имъ дава всѣко добро.

Както въ всичко друго помакътъ вижда Божия промисълъ, тъй въ повечето случаи и при разнитѣ заболѣвания той се обрѫща и надѣва на Аллаха. Отъ начало при заболѣването си помакътъ е суевѣренъ, отдава болѣстьта на *ỳруки*, или *блàги и мѐде*ᵃ*ни*, обаче всички дѣйствуватъ съ *Аллàхув ѝзин*, и слѣдъ това прибѣгва до баяния, бабешки лѣкувания и др. п., но послѣдната си надежда той пакъ отправя на Аллаха. Ето защо наредъ съ ходжата, който се вика да чете отъ коранътъ молитви надъ болникътъ, близкитѣ на послѣдния отиватъ често пѫти и при християнския свещеникъ, занасятъ *ѷбруци* (масло, восъсъ, дрехи, нанизи и пр.) и въ християнскикѣ черкви, завеждатъ болнитѣ и да прѣспаватъ тамъ и мн. др. п.

Когато болниятъ почне да *бере душа*, т. е. намира се въ агония, тогава всички около него го *пре*ᵃ*да-дѷ*ᵃ*т Аллàху, кинàту Аллàхъ е*ᵃ *ре*ᵃ*ко*ᵃ*л*. Всички въ кѫщи пазятъ мълчание и се въздържатъ да не плачатъ, защото *душ'ѷ*ᵃ*та са пре*ᵃ*дѐ*ᵃ*ле*ᵃ*ла*, т. е. умирающиятъ се мѫчи дълго врѣме, додѣ да умрѣ. Това вѣрване има и у християнитѣ. Въ сѫщото врѣме раздаватъ разни

ядива за *израхйла*, да извади душата по-лесно и по-бързо, за да се не мжчи умиращиятъ. Помацитѣ вѣрватъ, че *израхйл* съ ченгелъ изтегля душата отъ тѣлото и че колкото е по-праведенъ човѣкъ, толкова неговата смърть е по-лека и обратно, колкото е по-грѣшенъ, толкова и съ по-голѣми мжки умира. Въздържатъ се отъ плачъ и слѣдъ смъртьта на болникътъ, защото вѣрватъ, че *сӧªлзитеª на другата д'ун'-оª стӓнуват вӧда, та са дӓви душ'оªта*. Ето защо при смъртни случаи у помацитѣ не се чува ни гласъ, ни стенания и *прйпеªв*, както у българитѣ-християни(¹).

Щомъ болникътъ умрѣ, и още въ сжщия часъ измиватъ тѣлото му, обличатъ го само съ една риза и завързватъ—обвиватъ цѣло съ бѣло платно и бързатъ да го погребатъ. Ако умрѣлиятъ е мжжъ, жена му не пущатъ да го вижда. Тя се облича въ *джубе* (връхна дреха) и се крие отъ трупътъ, защото той вече не ѝ е мжжъ, а чуждъ човѣкъ, прѣдъ когото тя трѣбва да покрива лицето си. Сжщо и мжжътъ не вижда умрѣлата си жена, освѣнъ слѣдъ като е вече обвита въ платното. Погребението се извършва само отъ мжже и никоя жена, дори и малкитѣ момичета не могатъ да присжтствуватъ. Но слѣдъ погребението, ако случайно е пжтя на жена, близка или не на умрѣлия, прѣзъ гробищата, трѣбва пжтемъ да се спре и изчете своята по мохамеданския обичай *сал'оª*—молитва за упокоение на душата му.

Тутакси щомъ дигнатъ трупътъ и домашнитѣ измиватъ подътъ, дѣто е лѣжалъ умрѣлия, изпиратъ всички постелки, покривки и дрехитѣ му, хвърлятъ и водата, дѣто би имало по домашнитѣ сждове, за да се *учисти ут карфтоª*, т. е. при изваждане душата всичко наоколо е окървавено, само че не се виждало ло това.

Слѣдъ погребението на умрѣлия домашнитѣ поставятъ трапеза съ ядене за Богъ да прости, което тѣ казватъ *рахмѐт'*. Раздаватъ и пари, които казватъ *искат'* или *кеªфеªрѐт'* и съ които се изкупватъ грѣхо-

1) При все това помакинитѣ чисто пжти на самѣ плачатъ за починалия, нареждатъ неговитѣ добрини и пр. както и християнитѣ.

ветѣ на умрѣлия. До седемьтѣ деня вечерь и сутринь раздаватъ за душата окоощия, ядене и др. п., отъ тогава послѣ всѣкога, когато дойде на умъ на домашнитѣ, а задължително единъ видъ всѣки понедѣлникъ и четвъртъкъ, правятъ помена особено за *прѣᵃсни дȳши*. (До 40-тѣ деня слѣдъ смъртьта, а нѣкои казватъ и до цѣлата година, умрѣлия членъ отъ една челядь е прѣсна душа за близкитѣ му и поради това особено внимателни и точни къмъ почитане паметьта му до това врѣме трѣбва да бждатъ домашнитѣ му. Сжщото е и у българитѣ-християни). Изъ кжщи кадятъ съ единъ видъ растение, наричано *бухуръ*, а нѣкои поливатъ и гробътъ прѣзъ два три дни съ чиста вода. При това за душата на умрѣлия домашнитѣ даватъ единъ цѣлъ катъ, а по-заможнитѣ и по нѣколко ката, дрехи пъленъ комплектъ заедно съ постелката и покривката. Това казватъ *преᵃмеᵃндван'еᵃ за душ'оᵃта*. Прѣмѣнениятъ се почита прѣзъ цѣлия му животъ като роднина съ домашнитѣ на умрѣлия.

До седемьтѣ деня на мѣстото, дѣто е лѣжалъ умрѣлиятъ въ стаята, нощѣ оставятъ вода за пиене въ единъ сждъ и въ другъ за миене, а заедно съ това пазятъ прѣзъ цѣлата нощь да не остане въ кжщи безъ свѣтлина, та постоянно гори ламба, свѣщь, или огъньтъ блѣщука и дава видѣлина. Това се прави, защото се вѣрва, че душата слѣдъ смъртьта до седмия день, а нѣкои казватъ и до четиредесетия, обикаля всички мѣста, дѣто прѣзъ животътъ си умрѣлиятъ е ходилъ. Вѣрването е още, че душата влизала и въ нѣкое домашно или друго животно и поради това близкитѣ на умрѣлия се пазятъ прѣзъ това врѣме да не биятъ или мжчатъ животнитѣ, да не ударятъ силно при затваряне вратата и прозорцитѣ и др. т. Само праведнитѣ хора отъ живитѣ могатъ да видятъ умрѣлия слѣдъ погребението му въ видътъ на собственото му тѣло, както е билъ при животъ.

Разпространено е вѣрването въ Родопитѣ и у помацитѣ, и у българитѣ-християни, че много грѣшниятъ човѣкъ слѣдъ смъртьта си ставалъ, ако е мохамеданинъ, на свине, а християнинъ — на *дрàкус* (е-

динъ видъ животно въ образъ на надутъ мѣхъ, който се търкаля или лази на четире крака и врѣска съ гласъ като коза, или като куче и пр.) Свинето само отъ поясътъ надолѣ има видъ на свине, а отъ поясътъ на горѣ си е въ човѣшки образъ. *Пудрикуснѐ^а^л е^а^* или *пусвинѐ^а^лу е^а^ свѝне^а^ту* казватъ въ такива случаи. Въ такъвъ видъ плашилище умрѣлиятъ ходи нощѣ изъ селото, по роднинитѣ си, изъ кѫщата си и другадѣ, тропа, издава грозенъ гласъ, прави пакости (чупи сѫдоветѣ, покѫщнината и пр.) и плаши хората. За да се унищожи, нѣкѫдѣ накладватъ огънь надъ гробътъ на посвинѣлия, или пъкъ забиватъ колъ надъ подракоснѣлия, а най-сигурното срѣдство е било, отъ сребърни нанизи на умрѣлия да се излѣе крушумъ и се упушне, когато се усѣти.

Помацитѣ казватъ и вѣрватъ, че слѣдъ 40 день отъ смъртьта душата вече отива направо въ раятъ, ако е праведна, или въ пъкълътъ, ако е грѣшна, но и праведнитѣ, прѣди да влѣзатъ въ раятъ, минаватъ и виждатъ пъкълътъ. Поради това, понеже всѣки човѣкъ грѣши прѣзъ живота си, то за да се изкупятъ грѣховетѣ му ако не всички, то поне толкова, колкото да се намалятъ по-малко, отъ добритѣ му дѣла — *хайре^а^т* — правятъ се помени слѣдъ смъртьта му, *вдига са сал'о^а^* — молитви се четатъ — и др. п. отъ близкитѣ му, та когато дойде *кае^а^мет'* (свършекътъ на свѣтътъ) и ги извикатъ отъ пъкълътъ на *садѐвище^а^* прѣдъ Аллаха, то при теглянето на грѣхътъ и хаирътъ имъ послѣдниятъ да наттегне повече отъ първия и така да се избавитъ отъ пъкълътъ и приематъ въ раятъ.

Помацитѣ вѣрватъ още, че, ако умрѣ малко дѣте до 9 годишна възрасть отива право въ раятъ и като безгрѣшно спомага за избавление и на родителитѣ си отъ грѣховетѣ имъ. Сѫщо и мома или момъкъ, умрѣли неженени — *лѐфте^а^ри* — се считатъ за праведни и отиватъ въ рая.

Гробищата у помацитѣ не се почитатъ и пазятъ твърдѣ много: оставятъ ги не заградени, пущатъ по тѣхъ добитъцитѣ си на паша, цвѣтя не садятъ, рѣдко и дървета се срѣщатъ по тѣхъ, обаче пазятъ ги да

се не омърсяватъ отъ хора. На всѣки гробъ тутакси слѣдъ погребението на умрѣлиятъ въздигатъ надгробни камъни: единъ по-голѣмъ на главата и другъ по-малъкъ откъмъ краката. На тѣхъ се написва името и прѣзимето на умрѣлия, лѣточислението и думитѣ по турски *гелибъ гечме*, *дува ейле*, което ще каже, додѣ не спомнишъ, не минавай. При това се вѣрва, че колкото е по-голѣмъ и по-тежъкъ камъкътъ надгробенъ, толкова по-добрѣ, защото на *садъвищеато* ще го поставятъ на вѣзнитѣ отъ страна на хаирътъ, слѣд. съ тежината си намалява грѣхътъ на умрѣлия.

Тая вѣра у помацитѣ за безсмъртието на душата и задгробния животъ, вѣра която съдържа въ себе си елементи въ голѣма доза и отъ прадѣдовската имъ християнска вѣра, отайки и отъ старинни славянски плѣменни чърти, — всичко това е затвърдило единъ мирогледъ, една психика въ помашката среда, която се отличава съ своитѣ здрави алтруистични чувства, толкова чужди за днешния модеренъ, егоистиченъ, алченъ за удоволствия и материални блага и отдаденъ на колебливи прѣдположения и хипотези за отвлѣчения миръ човѣкъ.

Чепеларе, 1906 г.

Ст. Н. Шишковъ

Прѣзъ Вакъвскитѣ села—турска Рупчоска кааза.

(Пѫтни бѣлѣжки и впечатления)

От В. Дѣчовъ.

Всѣка година отъ нашия държавенъ бюджетъ се изразходватъ по нѣколко стотини хиляди лева за научни и други командировки вънъ и вѫтрѣ въ страната. Благодарение на тая българска държавна щедрость нашитѣ учени и недоучени финансисти, правници, естественици и много още други „специалисти“ и „исти“ се надпрѣварятъ кой по-напрѣдъ да услужи на „науката“ и на майка България. И ето ний вече знаемъ посокитѣ на земния магнетизъмъ, животътъ и техническитѣ способности на мравкитѣ, видоветѣ и разредитѣ на голитѣ охлюви, ползитѣ отъ торнитѣ червеи, топлината на пеперудитѣ, какъ си

избиратъ Белгийцитѣ кметове. и много още други работи, които ако бѣше вчера умрѣлъ бай Ганю, днесъ нѣмаше да знае. И всичко това се е вършило и върши съ трѣскавична бързина само отъ любовь къмъ науката и . . . . хубавитѣ български левчета. Обаче никому до сега не е дошло на умъ да поиска „командировка“ и отиде да изучи напр. *Мунджулузлиитѣ* т. е. *челецитѣ*, които живѣятъ по десниятъ брѣгъ на р. Мѣста въ долното ѝ течение и които говорятъ едно смѣсено турско-българско нарѣчие и носятъ царвулитѣ си безъ ходилà Но смѣе ли нѣкой да отиде въ Мунджюлусъ и да се српиятелява съ човѣци, които се „бръснатъ съ брадва?„ Да, научнитѣ трудове въздигатъ труженици за човѣчеството и неговото благо, възвеличаватъ ги и обезсмъртватъ имената на мнозина, па често науката прави отъ такива хора и истински мѫченици. Обаче нашитѣ „учени“ именно тукъ най-много се плашатъ отъ такова мѫченичество.

Нѣма съмнѣние, че най-важната роль въ командировкитѣ играятъ паричнитѣ срѣдства. А бай Ганю, като знае страстьта на мнозинството наши кротки, умни и учени „прѣвийвратовци“, всѣка година щедро отваря кесията си, колкото скѫсана понѣкога и да е тя. Ето защо въ сегашнитѣ блажени врѣмена голѣма часть отъ гоститѣ на държавната трапеза твърдѣ лесно намиратъ срѣдства да направятъ въ годината поне по една „научна“ и „народополезна“ разходка до Парижъ, Римъ, Белгия, Русе, Варна, Рила и други *неопасни* мѣста, по които се пѫтува съ желѣзници, файтони, велосипеди и дѣто и „*динета*“, и „шампанско“ и всичко друго въ изобилие наспорилъ Господь. Обаче мѫчно биха се сдобили съ срѣдства, макаръ и твърдѣ оскѫдни да сѫ тѣ, тия хора, които биха пожелали една обиколка съ научна цѣль въ мѣста, за които се знае или поне се мисли, че сѫ опасни и негостоприемни Та и колцина биха прѣдприели такива рискувани пѫтишествия? Ето защо напр. ний не знаемъ до сега нито държавата да е улеснила нѣкого, нито пъкъ самъ нѣкой отъ нашитѣ учени да се е рѣшилъ и отиде съ научна цѣль въ Турция и ако не по-навѫтрѣ, то поне въ близкитѣ, съсѣдни до насъ области и кѫтове. Вѣрваме, че ще се намѣрятъ мнозина да ни кажатъ, че Турция ни е позната и нѣма що да изучаваме тамъ. Не е вѣрно това, ще отговоримъ ний на „знаещитѣ“ турската земя. Ний имаме подъ нашитѣ носове такива затънтени покраини, които още отъ врѣмето на Херодота кракътъ на пѫтешественикъ не е стѫпвалъ, каквито сѫ напр. Родопитѣ съ своето половинъ милионъ население. А тия затънтени крайща не се намиратъ въ Патагония, а сѫ сърдцето на Балканския полуостровъ, и при това наши сѫсѣдни страни, които колкото „диви“ и „некултурни“ и да сѫ тѣ, все има нѣща въ тѣхъ и приятни, и полезни да се видятъ и изучатъ. По тия съображения и споредъ нашето разбиране много поважно е за сега да изучваме и познаваме земитѣ, съ които сме свързани отъ вѣкове и сѫ наши съсѣдни страни, отколкото да

бързаме да знаемъ „мравки“ и „охлюви“, съ които нито нашитѣ гайтани и шаеци, нито нашитѣ произведения чувствуватъ взаимна размѣна, нито пъкъ държавнитѣ приходи би се увеличили. Нашет малко, но съ голѣми претенции, княжество е съсѣдно съ по-силната турска империя. Много работи и много интереси ни свързватъ съ нашата съсѣдка и поради това ний трѣбва да живѣемъ, до колкото е възможно, добрѣ помежду си. *А да живѣемъ, както прилича на комшии и както изискватъ взаимнитѣ ни интереси, трѣбва да се познаваме и да се разбираме.* Безъ добри съсѣдски отношения нито България, нито Турция ще прокопсатъ. Тая истина е съзната вече отъ мнозина наши държавници и учени, макаръ че почти всички ний не само че нито стѫпка напрѣдъ помръдваме, за да се сближимъ съ съсѣдката си, но даже се боимъ и да назърнемъ и видимъ що има задъ чорупката, въ която сме се свили. Нашиятъ дневенъ печатъ, който черпи своитѣ свѣдѣния повечето изъ кафенетата и улицитѣ за работитѣ и случкитѣ въ Турция, често прѣдава фактитѣ въ такъвъ изопаченъ видъ, че ний си прѣдставляваме Турция чутъ ли нѣкакъвъ Дахомей въ Африка. За всички скръбни случки задъ нашата южна граница ний правимъ виновни само турцитѣ и тѣмъ стоваряме всичкитѣ грѣхове. Обаче ако не разсѫждаваме пристрастно и погледнемъ съ *отворени очи* положението на нѣщата, ще дойдемъ до печалното заключение, че за много скръбни работи виновни сме си ний, които живѣемъ отсамъ границата. Това поне е вѣрно за обширната Родопска покраина.

Че турскитѣ управници, особено въ Родопитѣ, не сѫ такива, каквито си ги прѣдставяме, писачътъ на тия редове се надѣе да убѣди мнозина *невѣрующи*, стига тѣ да иматъ търпѣнието да прочетатъ до край слѣдващитѣ по-долѣ бѣлѣжки, написани на бърза рѫка.

* * *

Отколѣ се бѣ породило у мене желание да посѣтя красивата Кричимска долина инъкъ наречена „Вакъвсни села“. Куражъ за това не ми липсваше, но ми липсваше друго нѣщо, безъ което човѣкъ не може да прѣкрачи даже прагътъ на домътъ си. Трѣбваха ми пари, за да мога да се „разходя“ по Хамамъ бунаръ, Мурсалица, Гьозъ-тепе и други хубави мѣста, съ които природата така щедро е надарила едноврѣмешнитѣ свърталища на Бесситѣ и други антични племена. Но пари никока не задържатъ у човѣци като мене, които „вършатъ авантюри“ и рискуватъ да правятъ разходки въ „опасни страни“, Разбира се, че за една разходка по Родопскитѣ долини и върхове не е нуждна голѣма парична сума — достатъчни сѫ 200—300 лева— но когато неразполага и съ такъво малко количество пари, естественно е, че не може да изпълни желанието си. Да правя дългъ съ цѣль да се разхождамъ по Родопитѣ, не се рѣшавахъ, още повече, че дълговетѣ отъ тоя родъ се мѫч-

но покриватъ, ако не си „ученъ -специалистъ“ и нѣмашъ достжпъ до „параграфа за командировкитѣ“. Но при всичко това азъ все си мислѣхъ за „разходка“, до като най-сетнѣ една случайность ми помогна да се осжществи поне отъ части желанието ми. Миналата 1905 година сждбата ме захвърли въ Чепино, гдѣто прѣкарахъ осемь мѣсеци. Животътъ ми въ хубавата Родопска котловина нещѣше да ми бжде лошъ, ако не бѣхъ раздѣленъ отъ сѣмейството си, за което постоянно мислѣхъ. Но както и да е азъ дочакахъ краятъ на учебната година и на 29 Юний се простихъ съ Чепцескиятъ „просвѣтителенъ храмъ“. Прѣдстоеше ми едно обратно пжтуване до Чепеларе. Единъ отъ моитѣ другари, който тоже мислѣше да прѣкара ваканцията въ Чепеларе, избра си дългия и безопасенъ пжть: Чепенското дефиле—Сарамъ-бей—Пловдивъ—Станимака—Чепеларе. Напротивъ, азъ си избрахъ най кжсиятъ пжть: Чепино — Батакъ — Хамамъ-бунаръ—Карабулакъ—Дьовленъ—Широка-лжка—Чепеларе. Азъ намислихъ да прѣсѣка напрѣки Вакъвскитѣ села, пакъ каквото ще да става. Висшето началство ми разрѣши да извърша тая „авантюра“. Когато приятелитѣ въ Чепино се научиха, че азъ имамъ намѣрение да минавамъ прѣзъ Турция, много се мжчиха да ме отклонятъ отъ такова рискувано пжтуване. Обаче азъ неотстжпихъ отъ рѣшението си. Само единъ приятель, въ цѣлото Чепинско корито ме насърдчи да извърша това, което бѣхъ намислилъ. Тоя приятель—търговецътъ Тодоръ Шумановъ, който отъ нѣколко години насамъ върши търговия въ Вакъвскитѣ села, ми казваше, че пжтуването въ Турция не е толкова опасно, както си мислятъ нашитѣ българи, които не знаятъ гдѣ е турската граница. Че турцитѣ въ Вакъвскитѣ села не сж такива, каквито си ги прѣдставляватъ нашитѣ политикани, азъ отдавна знаи, но кого да убѣдишъ? Ний по нѣкога се плашимъ и отъ въображаеми, т. е. невидени плашила. Но страхътъ на страна.

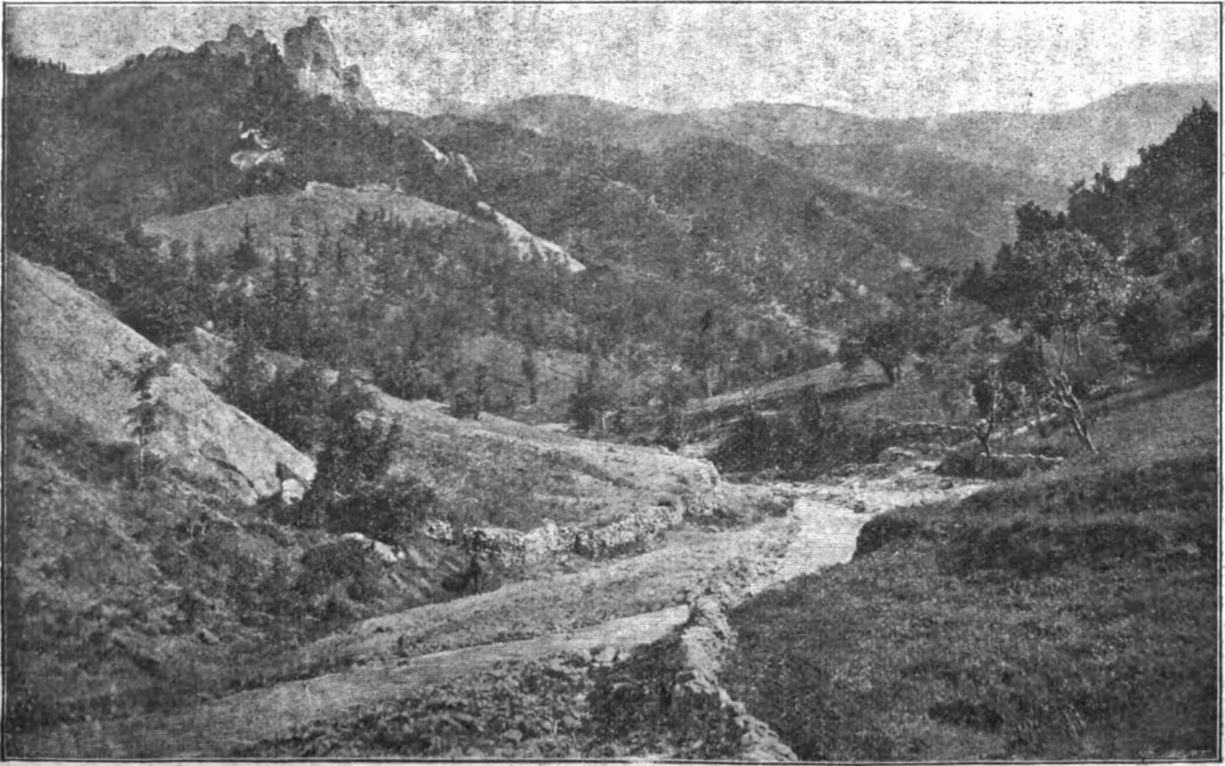
Азъ почнахъ да се готвя за пжть. Всички вѣщи, съ изключение на чепицитѣ и едно дълго палто, свързахъ на колети и ги прѣдадохъ на пощата Слѣдъ това самъ си направихъ обискъ въ джобоветѣ и извадихъ отъ тѣхъ пжтни карти, тефтерчета и всички други книги. Оставихъ само писмото отъ Министерството, съ което ми се разрѣшава да *„замина за Чепеларе прѣзъ най-прѣкия пжть: Хамамъ бунаръ—Широка-лжка“*. Това писмо ми служеше и за паспортъ, и за откритъ листъ, и за всичко. На тръгване приятельтъ Тодоръ Шумановъ ми даде нѣколко илюстровани пощенски картички да ги занеса съ поздравъ на нѣкои негови приятели въ Дьовленъ и Карабулакъ. И тъй, азъ, съ едно дълго палто на рамото, съ единъ чифтъ чепици въ торбата, съ царвули на краката и съ нѣколко цвѣтни картички въ джоба, между които се потаваше и оргиналниятъ паспортъ, се опжтихъ за турската граница при пограничниятъ постъ. „Хамамъ бунаръ“. Случаенъ спжтникъ до границата ми

бѣше управителя на Лѫжанската митница г. В. Кѫнчевъ. Последниятъ отиваше на границата „по командировка“.— да брои юрюшки овце. Името и прѣзимето на моятъ спѫтникъ ми спомнюваше името и прѣзимето на единъ нашъ бѣлѣжитъ покойникъ, който съ своитѣ научни трудове е прѣнесълъ такава огромна полза на нашиятъ народъ, прѣдъ когото трудоветѣ и ползитѣ на другитѣ наши „учени“ просто блѣднѣятъ. Но печалниятъ край на тоя нашъ труженикъ показва, до колко ний българитѣ сме признателенъ народъ. Прѣзъ всичкото врѣме на пѫтуването ми до границата свѣтлиятъ образъ на нещастниятъ К-въ, се не отмахваше отъ умътъ ми. Тѫжнитѣ размишления ме измѫчваха, но сѫщеврѣменно ме и насърдчаваха да вървя безъ страхъ къмъ пограничнитѣ постове. Прѣзъ кои мѣста минахъ и какво видѣхъ по пѫтя до като стигна до българскиятъ воененъ постъ на Хамамъ-бунаръ, азъ нѣма да описвамъ, защото по тоя пѫть свободно се ходи. Войници, офицери, чиновници, списатели, министри и други голѣмци безъ никаква опасность за живота си могатъ да пѫтуватъ по върховетѣ и полянитѣ на Карлъкъ, Беглика, Ташъ-буазъ, Янжкъ-тепе, Дженевра и други прѣлестни Родопски кътове. Слѣдователно моето описване на тия мѣста е неважно, а може би и съвсѣмъ не потрѣбно. Югоизточниятъ кѫтъ на Пещерската околия е покритъ съ цѣнни иглолистни гори, а голѣмитѣ потоци, които се виятъ като змии около дивнитѣ чюки и бърда, съ пълни съ вкусна пастърва Тия. природни богатства като магнитъ привличатъ нашитѣ голѣмци и ги заставятъ да ги спохождатъ по начесто, за да ги „изучватъ и описватъ“. Но независимо отъ това, Родопскитѣ хубости може да опише въ естетично отношение само перото на единъ Вазовъ, а не и кой да е просто-смъртенъ.

На 4 Юли 1905 година въ 7 часътъ вечерьта, слѣдъ забъркване и нѣколко часово скитане прѣзъ една гъста борикова гора ний съ г. Кънчева пристигнахме на българскиятъ воененъ и митарственъ постъ нареченъ „Хамамъ-бунаръ“. Войницитѣ и едничкия митарственъ стражаръ ни посрѣщнаха весело-засмѣно и се разпоредиха да ни се приготвятъ лѣгла въ тѣхното помѣщение, състояще се отъ една доста широка но низка и мръсна стая. У насъ българитѣ не липсва гостоприемство, но ни липсва чистота. Не само на тоя постъ, но и на други български погранични постове, които по рано бѣха посѣтилъ, забѣлѣжвахъ едни и сѫщи нѣща: неуредица и класическа нечистота. Българскитѣ погранични войници като близки съсѣди съ турскитѣ аскерлии, по примѣра на послѣднитѣ, бърже привикватъ на учтивость и любезность, но отъ нечистотата немогатъ да се отърватъ. Впрочемъ това не е едничкиятъ недостатъкъ на бай Ганя. Но както и да е. Ний прѣстояхме една нощь на поста Хамамъ-бунаръ и останахме доволни отъ услугата на нашитѣ, инекъ, добри и пъргави войници. На поста ний пристигнахме рано и до като се стъмни имахме доста врѣме, да раз-

гледаме околноститѣ и се полюбуваме на хубавата природа. Сградата или кулата, подъ която се поднѣчихме, е построена на самия връхъ на една конусообразна могила. Послѣдната се е издигнала на срѣдъ бърдото, което полѣгато се спуща въ сѣверна посока отъ върха „Имамъ-баиръ,“ крайната югоизточна точка на нашата граница въ Западнитѣ Родопи. Между могилата и най-високата часть или челото на бърдото се разтила широка сѣдловина, пълна съ мочурлаци. На сѣверо-западъ бърдото се загражда съ „Катранжи дере“, на истокъ съ „Хераклж дере“, а на югъ съ друго безименно (за менъ) дере. Могилата, върху която е построена кулата (стражарницата) на истокъ, се снишава постъпенно и тамъ, дѣто се свършва снишаването, образувала се е широка сѣдловина която е прѣдѣлъ на планинитѣ Хамамъ-бунаръ и Имамъ-баиръ. Всичкото пространство около кулата, а така сжщо и двѣтѣ широки поляни — сѣдловини, сж покрити съ разновидни гжсти трѣви и разрѣдени борови дървета. Земята е камънлива—кремъчна. Мѣстностьта се нарича Чакмаклий и тъй би трѣбвало да се наименува и самиятъ постъ, а не Хамамъ-баиръ, както погрѣшно сж го нарекли г.г. военнитѣ. Хамамъ-баиръ се нарича отсрѣщната мѣстность, въ посока къмъ истокъ отъ постовата планина въ западнитѣ поли—на която се намира турскиятъ постъ. Отъ върха на Чакмаклий, дѣто е кацнала като орелъ нашата стражарница, прѣдъ очитѣ се открива извънредна величава и омайна гледка.

На югъ погледътъ се спира въ облитѣ върхове на Гьозъ-тепе, Чалж-мезаръ, Каинъ-чалъ и Сиври-дагъ, чиито колтури сж тъй ясно очертани на хоризонта и така близко се прѣдставятъ, като да ги досегнешъ съ ржката. На юго-истокъ се издига въ небето грамадниятъ корпусъ на Широко-лжшкия Карлъкъ съ тритѣ си пирамидо-видни върха: Пириликъ, Мюлкъ-тепе и Кузу-ятакъ. Отъ далечъ изглежда като че тоя гигантъ е заелъ командующе положение спрямо другитѣ исполини. И по право нему се пада тази почетна длъжность. Широко-лжшкия Карлъкъ е най-високата и най-красивата планина въ Срѣднитѣ Родопи. Карлъкъ съставлява възела на четиретѣ най-главни планински възли. За него се скопчватъ Чалж-мезаръ, Каинъ-чалъ, Ченгене-исаръ, Кара-балканъ и назжбения Персенкъ. Послѣднитѣ планини, които заграждатъ отъ истокъ Кричимската долина, отъ върхътъ Чакмаклий изглеждатъ като нѣкои допотопни животни—чудовища. Пространството, което е заобиколено отъ изброенитѣ по-горѣ гиганти—планини, прѣдставлява такъвъ хаосъ отъ разбъркани долини, върхове, сѣдловини и поляни, които мжчно може да се очъртаятъ съ каква годѣ ясность. Доловетѣ, пукнатинитѣ и полянкитѣ така криволичатъ и се извиватъ, че отъ далече невъзможно да се познае, отъ кждѣ започватъ и кждѣ се свършватъ. Тамъ, дѣто мислите, че е поляна, открива се страшна пропасть и дѣто отъ далечъ ви се виждатъ канари и пропасти, ще е или сѣдловина или красива полянка. Ясни очърта-

По фотографията на К. Савовъ.

Караджовъ камъкъ — Пейзажъ изъ Родопитѣ

ния на планински мѣстности моготъ да ставатъ безпогрѣшно отъ далечъ, само ако се гледатъ на *подворъ*, т. е. въ профилъ, но за голѣми пространства това е невъзможно. Ето защо азъ се отказвамъ да правя какво годѣ очъртание на Кричимската долина отъ мѣстото дѣто бѣхъ, т. е. отъ върха Чакмаклий. Само това мога да кажа, че тая долина е извънредно красива, като се гледа отъ нѣкой върхъ. Могилата Чакмаклий е добъръ наблюдателенъ пунктъ и за туристи, и за ловци и за всички, които обичатъ природата. Азъ се въртяхъ около стражарницата не по-малко отъ два часа и, ако не бѣха ме поканили да влѣза вжтрѣ за вечеря, може би щѣхъ да се захласвамъ още нѣколко часа. Слѣдъ вечерята азъ и другаря ми г. К-въ се изтегнахме на приготвенитѣ сламеници и сладко сладко заспахме. Зараньта на другия день, като се събудихъ, видѣхъ, че слънцето се е отдалечило отъ хоризонта тъкмо единъ човѣшки бой. Г-нъ К-въ билъ craналъ много по-рано отъ мене и безъ да ме събуди да си вземемъ „С'богомъ", отишълъ на „Имамъ-баиръ" да брои овцетѣ, които щѣли да се вкаратъ отсамъ границата на паша. Но прѣди да замине, той поржчалъ на единъ войникъ да ми каже, като се събудя да го чакамъ и да не минавамъ границата, до като се не видимимъ. Г-нъ Кънчевъ казалъ на войника, че щѣлъ да се върне слѣдъ единъ часъ. Не часъ, но тъкмо два часа чакахъ бившия си спжтникъ, но той още не дохождаше. Тогава азъ се рѣшихъ да прѣмина границата и безъ Кънчева. Написахъ на послѣдниятъ една записчица, оставихъ му я на масата и се стегнахъ за пжть. На тръгване помолихъ нашитѣ войници да ме придружатъ до близкиятъ Карабулашки турски постъ. Обаче послѣднитѣ отказаха да направятъ това и то подъ прѣдлогъ, че не били добрѣ съ турцитѣ войници. Причината на обтегнатостьта на отношенията между двѣтѣ страни, спорѣдъ казването на нашитѣ войници, се заключавала въ слѣдующето: Между нашиятъ и турскиятъ постъ се намира една поляна, която се прѣсича отъ едно дере държаще направление отъ западъ къмъ изтокъ. Нашитѣ военни власти считали за граница самото дере, турскиѣ — самиятъ върхъ, на който е построена нашата стражарница. Значи, половина отъ полянката между стражарницата и дерето е *спорно мѣсто*. Но това спорно мѣсто е първокачественно пасбище. Юруцитѣ, които иматъ мандри близо до пасбището, като мислили, че мѣстото е турско, свободно си пущатъ по него овцетѣ. Отъ друга пъкъ страна нашитѣ като били увѣрени, че полянката влиза въ българската територия, пждили овцетѣ и не гу пущали да пасатъ, прѣди да се изпълнятъ митарственитѣ формалности. Турскитѣ войници, естествено, давали съдѣйствие на юруцитѣ, а отъ това се и породила крамолата между съсѣдитѣ. Като разбрахъ, защо се гледатъ на криво малкитѣ поклонници на Марса, веднага съобразихъ какво трѣбва да се направи въ случая, за да ме прѣдадатъ редовно българскитѣ власти на турскитѣ. Азъ казахъ на

на нашитѣ войници да ме придружатъ само до *срѣдата* на спорното мѣсто, тамъ ще помислимъ какво да правимъ по нататъкъ. Войницитѣ се съгласиха на моето прѣдложение и си приготвиха пушкитѣ. Когато стигнахме на мѣстото, отъ дѣто войницитѣ не можаха да прѣстѫпятъ нито крачка по нататъкъ, азъ имъ казахъ да сѣднатъ, а самъ си свалихъ шапката и почнахъ да викамъ и махамъ по направление на турскиятъ постъ, който се намираше единъ километъръ далечъ отъ насъ. Турскитѣ войници ни забѣлѣжиха, чуха и разбраха, че ги викаме да дойдатъ при насъ. Двама *нефере*, въорѫжени съ Маузерови пушки, бърже се спуснаха низъ рътлината, прѣминаха дерето и се приближиха до мене. Слѣдъ обичнитѣ поздравления единъ отъ турскитѣ войници попита защо ги викаме. Тогава единъ отъ нашитѣ стана на крака и разправи, че азъ ще отивамъ въ Дьовленъ, затова да ми се дадѣло съдѣйствие отъ турската погранична стража.

— *Пек'й. Башъ юстюнде*, каза войника, като сѫщевременно си подигна рѫката до челото.

— *Буюрь ефенди*, каза вежливо другиятъ неферъ и ме помоли да му дамъ палтото и торбичката съ обущата да ги носи. Азъ отказахъ да сторя това, като казахъ, че вѣщитѣ ми не сѫ тежки и самъ ще си ги нося; но войникатъ настояваше на своето, като ме убѣждаваше, че ще се изкачваме на високо и ще се уморя. Прѣдъ настоятелнитѣ молби и увѣщания, азъ отстѫпихъ и прѣдадохъ вѣщитѣ си на войника. Веднага слѣдъ това ний се раздѣлихме съ нашитѣ войници и тръгнахме. Когато прѣскочихъ дерето и се намѣрихъ на турска територия, заобиколенъ отъ турски войници, сърдцето ми силно затупа и ме обзеха мрачни мисли. Но азъ скоро се успокоихъ. Войницитѣ бѣха много любезни и учтиви. При това тѣ вървѣха прѣдъ мене, а не слѣдъ мене, а това бѣ явенъ знакъ, че войницитѣ ме не караха, а придружаваха и водѣха. Изъ пѫтя, до като отидимъ на поста почивахме на двѣ мѣста, защото мѣстото, по което вървѣхме, бѣ много стръмно. Когато стигнахме на Карабулашкиятъ турски постъ, войницитѣ които бѣха въ стражарницата, веднага изкочиха вънъ и се затекоха къмъ насъ. Единъ войникъ бърже зема пушкитѣ на другаритѣ, си които ме прѣдружаваха и ги внесе въ стражарницата. Другъ войникъ зе моитѣ вѣщи и ги сложи на чердачето, което бѣ построено на полянката прѣдъ сградата. Такава взаимна другарска учтивость и услужливость азъ не съмъ забѣлѣжилъ между нашитѣ войници. Началникътъ на поста—тоже войникъ, — ми подаде рѫката си и слѣдъ като ме поздрави съ „хошь гелдинъ", помоли ме да сѣдна и си почина на чердачето. Азъ, безъ да чакамъ втора покана, седнахъ на пейката и поискахъ вода

— *Ахмедъ чабукъ тáаве су! Ферадъ япъ биръ темизъ каавé!* Слѣдъ тия заповѣди войникътъ бърже извади тютюневата си кутия, сви една дебела цигара и ми я поднесе.

— *Буюрь ефенди! Рахатлаинъ! Су шинди геледжекъ' сакълма!*

Азъ бѣхъ поразенъ отъ любезностьта и учтивостьта на турскитѣ войници. До като стояхъ на чердачето, всичкитѣ войници, които се навъртаха около насъ, се надпрѣварваха да ми услужатъ. Единъ кайве ми поднася, другъ огънъ донася, трети вода сипва отъ стовната, четвърти цигари ми вие и ги слага прѣдъ менъ и т. н. Всѣкой ще намѣри съ какво да услужи на врѣменниятъ имъ гостенинъ. Извънредно задоволенъ и благодаренъ отъ обноскитѣ на войницитѣ при пограничниятъ Карабулашки турски постъ, азъ, слѣдъ като си починахъ, станахъ правъ и почнахъ да разглеждамъ околностьта. Първо погледътъ си обърнахъ къмъ юго-истокъ. И видѣхъ азъ по тая посока, каквото не очаквахъ да видя. Карабулашкиятъ турски постъ е настаненъ сѫщо на такава могила, на каквато е настаненъ българскиятъ на Чакмаклий Друго бърдо, което се спуща тоже отъ Имамъ-баиръ, но по кѫсо, занича да се видятъ отъ Чакмакий селата, Карабулакъ и мѣстностьта на югъ отъ него. По срѣдата на това бърдо тъкмо врѣзъ селото се издига една малка могилка, която прилича на пѫпка. На послѣдната е турската стражарница. На юго-истокъ отъ турскиятъ постъ, около двѣстотинъ метра по долу отъ могилата, се разтила една елипсовидна поляна, която по хубость може да съперничи съ Юндолъ, метоха Ташъ буазъ — Бегликъ (въ Чепинско), Чепеларе и пр. Карабулашката котловина и поляна е заобиколена: на севѣръ и севѣро-истокъ съ дългообразното бърдо, отъ което азъ бѣхъ зритель; отъ западъ и юго-западъ съ кѫси бърда, които полегато се спущатъ отъ Имамъ баиръ; а отъ юго истокъ поляната е съвсѣмъ отворена. Обаче по далечъ на хоризонта ясно се очертаватъ множество бърда, които се спущатъ отъ Гьозъ тепе и сливатъ до рѣката Докларъ. Послѣдната рѣка, която тоже тече въ юго-източна посока, е притокъ на Триградската или Грохотненската рѣка. Бърдата, които заобикалятъ Карабулашката котловина, е почти оголенъ. Тукъ тамъ малки групи отъ борикови и други дървета прошарватъ тия голи бърда и то колкото да прѣдадатъ красивость на котловината.

Самата поляна е гола, но понеже по срѣдата ѝ тече малко поточе и трудолюбивитѣ Карабулачани сѫ я разчистили и прѣобърнали на ливади, то тя изглежда отъ далечъ много красива. Въ дъното на полянката, тъкмо подъ стражарницата, се е сгушило селото Карабулакъ.

Слѣдъ двадесеть минути почивка на постътъ азъ тръгнахъ за селото Карабулакъ. Други двама войници ми взеха вѣщитѣ и ме придружиха до селото, дѣто се намираше военната застава. Слѣдъ 5 минутно пѫтуване *нивбърце* ний влѣзохме въ селото. Прѣдъ заставата ме посрѣщнаха войници и ме поканиха да влѣза вѫтрѣ, дѣто се се помѣщаваха войницитѣ отъ заставата. Чаушинътъ, като ме видѣ, стана правъ, здрависа се съ мене, послѣ взе отъ придружающитѣ ме войници вѣщитѣ и ги

остави близо до вратата. Слѣдъ това той ме покани любезно да седна на неговото мѣсто, което се отличаваше отъ лѣглата на другитѣ войници по това, че покривката му бѣ по нова и до възглавницата имаше единъ шаренъ сандъкъ. До като азъ се наканя да сѣдна, единъ войникъ се наведе до краката ми и почна да ми откопчва и събува царвулитѣ. Азъ неможехъ да се откажа отъ тая прислуга и като благодарихъ на войникътъ за вниманието и трудътъ му, сѣднахъ *алатурка* на чаушовото лѣгло безъ царвули на краката си.

— *Исеинъ, сюръ джевееи, япъ ики кайве*, чу се високиятъ гласъ на чаушинътъ.

Послѣдниятъ се указа много любезенъ и интелигентъ момъкъ. До като изпиемъ *първото* кафе, ний се запознахме до толкова, щото можахме даже да си разкажемъ на кратко и биографиитѣ. Но моето дохождане въ Карабулакъ неостанало незабѣлѣзано отъ Карабулашкитѣ жители. Тѣ като се научили, че войницитѣ *докарали* единъ *кавуринъ* съ капела на главата и съ царвули на краката, полюбопитствували да узнаятъ какъвъ е тоя човѣкъ. И тъкмо, когато чаушинътъ бѣ започналъ да разправя една своя случка въ Измиръ, на вратата се показаха двама *щатски* лица съ гомѣми чалми на главитѣ или *башибозуци*, както турскитѣ войници наричатъ всички лица, които не носятъ военна униформа. Башибозуцитѣ поздравиха чаушинътъ и се спрѣха до вратата, види се, не искаха да се приближатъ до мене безъ разрѣшението на *властьта*.

— *Буюрунъ*, *Ахмедаа̀*, елате, сѣднете, каза чаушинътъ и стана на крака.

Поканенитѣ бавно се приближиха до насъ, здрависаха се съ мене и сѣднаха на сѫщото лѣгло. Като чухъ, че единиятъ гостененъ се казва Ахмедаа̀, азъ се възползувахъ отъ това и првъ почнахъ разговора.

— Вий ли имате работа съ г. Шуманова отъ Лжжане?

— *Еветъ*, чорбаджи, азъ помагамъ на г-нъ Шуманова да свлича трупове по Далж-дере. отговори на турски запитаниятъ *башибозукъ*.

— Радвамъ се и приятно ми е, че се запознахъ съ Васъ, казахъ азъ на едно смѣсено турско-българско нарѣчие.* Отъ г. Шуманова имате много здраве. Пратилъ Ви е армаганъ една красива пощенска картичка. Заржча ми да Ви кажа да не спущате въ рѣката труповетѣ, които сж останали въ Катранджидере.

— *Пек' и́*. Каквото ти е заржчалъ това ще направя, отговори Ахмедаа̀. Много добъръ човѣкъ е Шумановъ чорбаджи.

— По добъръ човѣкъ нѣма въ Чепино, потвърдихъ азъ и почнахъ да бъркамъ въ джобътъ си.

---

*) Азъ слабо владѣя турскиятъ говоримъ езикъ, но всичко разбирамъ каквото другъ ми говори на тоя езикъ,

Тъкмо въ това врѣме влѣзе и другъ *башибозукъ*, но не съ селски дрѣхи, а съ панталони, сетре и фесъ на главата си. Новиятъ гость сѣдна на сѫщото лѣгло срѣщу мене до прозореца. За да му сторимъ мѣсто, всички се поразмѣстихме и безъ да щемъ направихме едно колело отъ човѣци. Прѣдъ това колело азъ изтърсихъ десетина цвѣтни пощенски картички, между които бѣше и министерското писмо, т. е. моя паспортъ. Всѣки отъ присѫтствующитѣ взе по една, двѣ картички и съ дѣтинско любопитство ги разглеждаха. Новиятъ гость, като разгледа поредъ всички картички и прочете до кого сѫ надписани*), взе моятъ паспортъ и съ особено внимание го гледа нѣколко минути. Да ли тоя алафранга-облѣченъ човѣкъ знаеше писмениятъ български езикъ или не, за мене остана тайна Слѣдъ разглеждането на картичкитѣ и писмото той доста врѣме мълча. Другитѣ събесѣдници се шегуваха, смѣяха, а той все мълчи. По едно врѣме, като забѣлѣжихъ, че всички се наситиха да гледатъ картичкитѣ, азъ ги пребрахъ и ги пъхнахъ въ джобътъ си заедно съ министерското писмо, Ахмедаа́, до когото бѣ адресирана едната картичка, като поблагодари втори пѫть за армаганътъ и поздравътъ, втикна своята картичка въ поясътъ си и заведе другъ разговоръ. Когато азъ се намѣсихъ въ разговора и се мѫчахъ да говора на турски, за голѣма моя изненада по европейски облѣчениятъ събесѣдникъ почна да ми говори на български езикъ, но на полутракийско и полушопско нарѣчие. Това откритие възбуди у мене любопитство да узная, отъ кѫдѣ е тоя приятель и що ще въ това забутано Родопско село. Отъ по нататъшниятъ ни разговоръ азъ се научихъ, че той се родилъ и порастналъ въ София, а сега билъ заведующи Карабулакската телеграфо-пощенска станция. Да ли знае писмениятъ български езикъ, азъ не се рѣшавахъ да го попитамъ. По-сетнѣ се научихъ отъ Карабулачани, че тоя телеграфистъ билъ много добъръ човѣкъ и акуратенъ чиновникъ.

Повече отъ единъ часъ врѣме прѣседѣхъ въ заставата. Кафетата и цигаритѣ непрѣкѫснато се слагаха прѣдъ мене и другитѣ присѫтствующи. Но азъ желаехъ да се поразходя изъ селото и слѣдъ това да тръгна колкото се може по-скоро за Дьовленъ. Като благодарихъ на чаушинътъ за добриятъ приемъ, който ми направи и за добритѣ обноски на подвѣдомственитѣ му войници, азъ го помолихъ да ми даде поне единъ войникъ, за да ме придружи до Дьовленъ и то не по нѣкакви други съображения, а само за това, че не зная пѫтьтъ. Чаушинътъ съ внимание ме изслуша, но отказа да удовлетвори молбата ми. Той ми отговори съ тия думи: — „Ефенди, ний сме поставени да пазимъ редътъ и тишината само на границата. Ний сме длъжни да услужваме тукъ на всички добри пѫтници, но

*) Картичкитѣ бѣха надписвни на турски отъ Али Ефенди въ с. Баня—Чепино.

вжтрѣ въ каазата не се бъркаме. Изъ вжтрѣшностьта пжтницитѣ могатъ, ако желаятъ да се пазятъ само отъ жандарми. Но понеже тукъ въ Карабулакъ нѣма царски жандарми, тукашниятъ мухтаръ може да те изпрати съ селскиятъ пждаринъ". —Отговорътъ на чаушинътъ бѣ основателенъ и правъ. Прочее на менъ не оставаше друго какво да правя, освѣнъ да помоля Ахмедаа́ да ми даде за ясакчия пждаринътъ. Освѣнъ това азъ трѣбваше да търся и конь, защото и пжтьтъ до Дьовленъ бѣ доста длъгъ и уморителенъ, та ми се не щѣше да пжтувамъ пешъ. Ето защо азъ, слѣдъ като се раздѣлихъ съ любезниятъ чаушъ, трѣбваше да се хвана за яката на Ахмедаа́. Но послѣдниятъ бѣше излѣзълъ отъ заставата по рано отъ мене, та трѣбваше да го търся изъ селото. Но вмѣсто Ахмедаа̀, който е *вся* и *всьо* въ селото, азъ намѣрихъ самиятъ мухтаръ и му разправихъ *хальтъ* си. Мухтарътъ, инакъ любезенъ човѣкъ, съ двѣ думи отказа на молбата ми: пждаринътъ билъ вънъ отъ селото по нивитѣ и ливадитѣ. И конь лесно се не намѣри. Найсетне, слѣдъ дълго лутане изъ селото и търсене ту Ахмедаа̀, ту Асанаа̀, единъ старъ Карабулачанинъ, който стоеше прѣдъ джамията и ме гледаше какъ се потя по улицитѣ, сжжали ме, види се, та ме повика да отида при него.

— Какъвъ ти е зорътъ, айолъ? попита благородниятъ старецъ, като сжщеврѣменно си поглади брадата.

Азъ му разправихъ на лошавъ турски езикъ въ що се състои работата ми.

— Азъ имамъ едно муле, което пасе не далечъ отъ селото, ала самъ немога да те придружа до Дьовленъ и си върна назадъ мулето. Ти видишъ, че съмъ старъ човѣкъ и немога да вървя. Имамъ едно внуче на 14 години, което обикарова мулето; ако приемешъ то да ти бжде аркадашинъ, да му кажа да доведе мулето.

Азъ приехъ поканата и благодарихъ на старецътъ за услугата. Условихме се да му дамъ четиренадесеть (14) гроша кирия за мулето и да платя разноскитѣ на послѣдньото въ Дьовленъ, гдѣто щѣше да прѣнощува. Грижата за „прѣвознитѣ срѣдства" се прѣмахна и то благодарение на случайниятъ добъръ старецъ, а не на Ахмеда́а, комуто донесохъ картичка и „много здраве" отъ приятельтъ му Шуманова. Моятъ младъ кираджия отиде да доведе мулето, а азъ останахъ да го чакамъ прѣдъ джамията. До като дойде мулето, азъ използувахъ врѣмето въ разпитъ за миналото и настоящето на с. Карабулакъ. Старецътъ и други двама селени, които дойдоха при мене, ми разправиха подробно битието на селото си. Азъ прѣдавамъ тѣхнитѣ разкази съвсѣмъ на кратко.

Цѣлото сегашно землище на Карабулакъ прѣди двѣстотинъ и повече години принадлѣжало на четире сѣмейства юрюци, които имали къшли въ Солунско. Лѣтѣ юрюцитѣ дохождали съ стадата си на лѣтовище по яйлацитѣ, а зимѣ сваляли

стадата си въ полето. Лѣтнитѣ имъ колиби и мандри били гдѣто е сега селото. Тия колиби и мандри зимѣ оставали праздни безъ надзоръ. Но околното население, което тоже имало много добитъкъ, не живѣело добрѣ съ кочующитѣ юрюци, затова то честишъ имъ събаряло и горѣло колибитѣ и мандритѣ. За да се вардятъ отъ такива пакости, юрюцитѣ почнали да оставятъ вардачи на колибитѣ и мандритѣ. Изъ първо вардачи били само бекяри т. е. безъ сѣмейства, но по късно, когато юрюцитѣ се размножили, зели да оставятъ за вардачи и по двѣ-три сѣмейства, които си направили по добри помѣщения и прѣстанали да слизатъ въ полето. По тоя начинъ се основало селото Карабулакъ, което сега брои около сто домакинства.

Кѫщитѣ въ Карабулакъ сѫ полукаменни, полупаянтови и двуетажни. Долниятъ етажъ служи за складване на дърва и други домакински прибори; горниятъ етажъ, който не е повисокъ отъ два метра, е раздѣленъ на три отдѣления, отъ които едното е стая съ оджаклъкъ за живѣене на човѣци, другото за турене вѣщи (килеръ), а третото потонъ (коридоръ). Всичкитѣ кѫщи сѫ покрити съ цѣпени дъски. Лицата на кѫщитѣ и прозорцитѣ сѫ обърнати къмъ юго-изтокъ. На всѣка кѫща има по 3—4 прозорци, отъ които само единъ въ стаята, а другитѣ на потона, киера и двора. Кѫщитѣ изглеждатъ отъ вънъ мръсни и стари. Направата имъ е груба, недодѣлана. Около кѫщитѣ нѣма широки дворове, а градини съвсѣмъ липсватъ. Плѣвни и подници малко се виждатъ, защото Карабулачени иматъ вънъ отъ селото друго мѣсто — широки ливади — гдѣто иматъ колиби и сан за хранене на добитъкътъ си. Врѣдъ селото е построена джамията, а до нея друга сградица, която служи за мехтепъ. Въ селото не забѣлѣжихъ кафенета и бакалници. Правителствени учрѣждения има двѣ: военна застава и телеграфо-пощенска станция.

Карабулачани говорятъ турски, но въ говорътъ си прѣмѣстватъ и български изопачени думи. По чъртитѣ на лицето и тѣлосложението си тѣ се не различаватъ отъ околнитѣ помаци. Но въ дрѣхитѣ има разлика. Карабулачани обтакатъ вълненитѣ си дрѣхи съ *яснosинъ или бѣлъ* гайтанъ, а помацитѣ съ *черъ или тъмно синъ*. Жена азъ не видѣхъ и затова не мога да кажа, какво е облѣклото на женитѣ въ Карабулакъ.

Но врѣме е вече за тръгване. Мулето бѣ доведено отъ кърътъ, и момчето, което щѣше да ми бѫде спѫтника, потърси вѣщитѣ ми да ги прѣвърже на самарътъ. Азъ се готвѣхъ вече да се кача на мулето, но тъкмо въ това врѣме дойде единъ войникъ и ми каза, че ме викалъ чаушинътъ. Неохотно изслушахъ поканата на началникътъ на Карабулашката войскова часть, съ когото тъй любезно се бѣхме раздѣлили, но нѣмаше що да сторя. Азъ безъ възражение приехъ тая устна покана и послѣдвахъ войникътъ. Когато се явихъ прѣдъ заставата, ча-

ушинътъ ме посрѣщна на вратата и като си тури ржката на рамото ми, каза:

— Ефенди, азъ по рано отказахъ да ти дамъ войници, за да те придружатъ до Дьовленъ, защото такива сж нашитѣ наредби, но слѣдъ, като си излѣзе отъ тукъ и не ти дадоха пждаринътъ отъ селото, азъ се посъвѣтвахъ съ нѣкои приятели, какво да правя съ тебе Случи се, че и милязимътъ не е тукъ. Но както и да е, азъ нѣма да те оставя безъ *мафазя*. Твоятъ кираджия е аджемия, затова азъ наредихъ да те придружаватъ двама нефере. Избранитѣ войници сж добри и *конушкан*ъ момци, та се надѣвамъ да прѣкарате добрѣ врѣмето съ тѣхъ по пжтя.

Азъ благодарихъ на чаушинътъ за услугата, която ми прави и за отстжпчивостьта му въ случаятъ. Но и до сега немога да си обясня, кой му повлия да ми даде войници — придружници и по какви съображения ми се направи тоя *икрамъ*. Азъ по-рано искахъ да ме придружаватъ войници до Дьовленъ не че се бояхъ отъ нѣщо лошо по пжтя, но по слѣднитѣ съображения: азъ се явихъ самъ въ Дьовленъ само съ картичкитѣ и министерското писмо, военнитѣ и граждански власти, може би, щѣха да ме разпитватъ, прѣзъ кждѣ съмъ миналъ, явилъ ли съмъ се на постоветѣ и защо нѣмамъ редовенъ паспортъ. Азъ щѣхъ да кажа право отъ дѣ и какъ съмъ миналъ и защо нѣмамъ паспортъ, но властитѣ, може би, щѣха да се усъмнятъ въ моитѣ думи и щѣха да се разпоредатъ да стане провѣрка за установяване на самоличностьта ми. А до като се свърши тая работа, азъ щѣхъ да *гостувамъ* повечето врѣме въ Доьвленъ. Но ако ме придружаваха войници, послѣднитѣ щѣха да кажатъ още при пристигането ми въ Дьовленъ, че азъ ида отъ България и че на границата сж ме *сторили теслимъ* български войници. Ето защо азъ се много зарадвахъ, когато Карабулашкиятъ чаушинъ ми каза, че ще ме придружаватъ войници до Дьовленъ.

Когато се раздѣлихме втори пжть съ любезниятъ чаушинъ, единъ войникъ внасяше въ каушътъ топълъ хлѣбъ. Чаушинътъ като видѣ това, взе отъ войникътъ едно хлѣбче и ми го подаде.

— *Буюръ ефенди*, вземи единъ залъгъ отъ царскиятъ хлѣбъ. Ти, може би, да си гладенъ, пакъ ний но рано се не сѣтихме да те гостимъ съ каквото Господъ далъ.

— Благодаря, *чаушъ уфенди*, но азъ още не съмъ огладнѣлъ. Когато огладнѣя, ще се намѣри хлѣбъ.

— *Олмасъ ефенди*, ще го вземишъ. Ний не сме по-голѣми отъ хлѣба.

Неможахъ повече да се противя и взехъ хлѣбчето, което бѣ еднодневниятъ *таинъ* на единъ войникъ. Но за да засвидѣтелствовамъ и азъ признателностьта си, извадихъ отъ джебътъ нѣколко монети и ги поднесяхъ на чаушинътъ съ молба да ги

раздѣли между нѣколко войника, които бѣха въ заставата. Обаче чаушинътъ категорически отказа да приеме монетитѣ. Тоя отказъ ме много очуди и даже трогна. Азъ се не надѣвахъ да направи това единъ турски войникъ и то войникъ находящъ се въ покраина, която мислимъ, че е дива и опасна въ всѣко отношение. (Слѣдва).

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Държавни и общински пѫтища въ Родопитѣ споредъ послѣдното измѣнение закона за тѣхъ.

За важностьта да имаме надлъжъ по нашата граница въ Родопитѣ добри и удобни за всички случаи пѫтища, които да свързватъ всички поважни точки въ планинитѣ съ вѫтрѣшностьта на Тракийската равнина, не единъ пѫть и не на едно мѣсто се е и говорило, и писало у насъ. И за тая липса до сега съ пълно право се е натяквало на нашитѣ правителства, които отъ освобождението насамъ досущъ малко грижа си сѫ давали за тия наши кѫтове. Съ измѣненията, които се внасятъ въ Закона за държавнитѣ и общинскитѣ пѫтища, измѣнения приети въ послѣдната сесия на Н. Събрание и обнародвани въ брой 11 на „Държавенъ Вѣстникъ“ отъ 15 Януарий, т. г., една голѣма часть отъ споменатата липса въ отношение пѫтищата въ Родопитѣ е прѣмахната. Тъй напр. въ таблицата за държавнитѣ пѫтища за *първокласно държавно шосе* е приетъ пѫтьтъ Пловдивъ—Стинимака—Хвойна—Чепеларе—Границата. *За второкласни държавни шосета* сѫ приети пѫтищата: а) Пловдивъ—Пещеря—Батакъ—Лѫджене—Границата; б) Т. Пазарджикъ—Пещеря; в) Т. Пазарджикъ—Еллидере-Лѫджене—Баня, и г) Бѣлово—Юнъ-долъ—Границата. За *третокласни държавни пѫтища* сѫ приети: а) Пловдивъ—Фердинандово-Сотиръ—Граница; б) Пловдивъ—Коматево—Марково—Бѣла-черква—Хвойна; в) Станимака—Тополово—Граница; г) Борисовградъ—Дервентъ—Караджиларъ—Лѣваково (?)—Ючъ-тепе—Граница; д) Хасково—Кочашлий—Кованлъкъ—Граница; е) Харманлий—Кавакъ-махале—Граница, и ж) Т. Пазарджикъ—Брацигово.

Отъ горнитѣ шосета само това Станимака—Хвойна—Чепеларе—Границата е първокласно, когато трѣбваше да бѫдатъ такива и второкласнитѣ Т. Пазарджикъ—Еллидере—Лѫджене—Границата и Хасково—Кочашлий—Кованлъкъ—Граница, та тогава въ продължение на Родопската граница щѣхме да имаме по едно първокласно шосе въ западнитѣ склонове, срѣднитѣ и източнитѣ. Дори въ стратегично отношение, споредъ нашето разбиране и споредъ днешното разположение на турскитѣ военни центрове и тѣхното свързване съ линията Цариб̀родъ—Дедеагачъ—Солунъ, послѣднитѣ два пѫтя иматъ по-голѣмо значение въ сравнение централния (Станимака—Чепеларе—Границата), защото първиятъ, т. е. западниятъ, излиза къмъ долината на Мѣста и оттамъ Неврокопъ—Драма—Сѣресъ, а вториятъ, т. е. източниятъ, (Хасково-Кочашлий—Кованлъкъ—Границата) води къмъ важниятъ въ много отношения източенъ лаберинтъ отъ Родопитѣ (Кърджали, Султанъ-ери, Гюмюрджина), лабиринтъ изключително населенъ съ турци, прошаренъ съ добри пѫтища и близъкъ на Одринъ. Не отъ по-малка важность е и парчето Станимака—Тополово—Границата, както и оня Борисовградъ—Дервентъ и пр. до границата, които трѣбваше да бѫдатъ второкласни, а не третокласни. Нѣкои отъ тѣзи пѫтища изискватъ най-напрѣдъ да се започнатъ и най-скоро довършатъ, по причини които пѫтемъ загатнахме по-горѣ.

Но каквото най-послѣ и да е това класифициране въ новия законъ на бѫдещитѣ държавни шосета въ Родопитѣ, едно само за сега желаемъ: да не останатъ тѣ и за напрѣдъ за дълго врѣме само писани на книга, както е било до сега. С.

Една жестока несправедливость спрямо просвѣтно-културнитѣ нужди на едно погранично българско селце въ Родопитѣ.

Току-речи по цѣлото продължение на нашата съ Турция граница въ Родопитѣ, земени отсамъ, дѣ повече дѣ по-малко (нѣкждѣ и на повече отъ 5 километра) сж двувластни имоти, притежателитѣ на които сж разположенитѣ покрай границата български и помашки села. Дори има и такива села, чиито почти изцѣло землища съ всичката работна въ тѣхъ земя, гори и пасбища сж въ българска територия, а самитѣ села, т. е. само жилищата на хората, сж въ Турция, каквото напр. е селото Долно-Дерекьой, па до нѣкждѣ и Горно Дерекьой, Ахж-челебийска кааза.

За провѣряване собственостьта на тия двувластни имоти, или пъкъ да се успорватъ правáта на притежателитѣ имъ като собственици, никому и на умъ не е идвало до сега, а държавата редовно си е прибирала всички свои даждия и други берии отъ стопанитѣ имъ, които въ това си положение сж изложени и на безброй други неприятности, както отъ едната, тъй и отъ другата погранични власти, дѣто често пжти капризитѣ на закон типове служащи сж достигали и до жестокость и насилия, безъ да може началството имъ да ги контролира.

Безъ да влизаме въ тия погранични тждѣва потайности, които криятъ въ себе си грозни и гнусни прѣстжпления, ще хроникираме другъ родъ работи, които отъ скоро врѣме ставатъ между горската власть, респ. държавата у насъ отъ една страна и собственостьти на тия погранични жители отъ друга. Тъй напр. горската власть едно слѣдъ друго е почнала да туря ржка надъ нѣкои подобни гори, пасбища и др. работна земя отъ двувластнитѣ имоти подъ прѣдлогъ, че тѣ не сж били собственость на частни лица, а на общини. По тоя начинъ прѣди петь години нѣщо мѣстностьта „Хардачлж“, състояща се главно отъ хубава смѣсена гора, пасбища и ливади и находяща се по самата граница при с. Стойкитѣ, бивша Рупчоска околия, горската власть усвои за собственость на държавата и забрани на притежателитѣ имъ не само да стжпватъ въ гората, но и да прибиратъ сѣното отъ ливадитѣ си. А до колкото се знае, Хардачлж е собственость на повече отъ 40 души хора отъ Ахж-челебийскитѣ села Пашмаклж, Горно Райково и Дунево и ако тѣзи хора не сж се обадили до сега да потърсятъ своето право, то не е отъ друго нищо, освѣнъ че за минаването имъ отсáмъ границата никой неможе да гарантира за тѣхната безопасность отъ вандализма и безцарствието, които отъ 6-7 години насамъ сж замѣстили всѣка човѣшка власть и законность въ тоя пограниченъ край.

Прѣзъ миналото лѣто горската власть тури ржка и присвои за държавна собственость и другъ подобенъ родъ двувластенъ имотъ, състоещъ отъ гора, пасбище и ливади и находещъ се въ мѣстностьта „Сухитѣ лжки“ на Границата. Тоя имотъ е черковенъ на близкното при границата въ Турция българско село Левочево, въ чието е и землище. Отъ приходътъ, добиванъ отъ него, Левочево издържа своето училище и черква. При усвояването му горската власть е поставила за мотивъ, че въ книжата данъчни на Чепеларския бирнически участъкъ, въ чиито районъ отъ освобождението насамъ се числи, е фигурираль ту за черковенъ, ту за училищенъ: тъй е билъ прѣдставляванъ отъ Левочевци, когато му сж изплащали редовно ежегоднитѣ данъци. Тукъ има недоразумение: горската власть, както се види, не знае, какъ е сложенъ общественията строй въ Турция въ отношение на не мохамеданскитѣ население. Тамъ черквата и училището сж едно нераздѣлно цѣло и за такова се третира и отъ самата официална власть, т. е. юридически тѣ прѣдставляватъ единъ институтъ и само въ послѣднитѣ години турското правителство по политически съображения се старае да ги раздѣли, а особено въ якитѣ национално български покраини. Всѣка година въ всѣко село населението се събира и си избира отъ срѣдáта хора, които носятъ името *черковно-училищно настоятелство,* или *клисе ве мехтепъ мютевеллери*, както казватъ турцитѣ. Това настоятелство има подъ свой надзоръ, грижа и отговор-

ность и черквата, и училището и юридичесси ги прѣдставлявтъ и прѣдъ властьта. Всички черковни приходи изцѣло отиватъ за издържката и уредбата на училището, което е рожба на черквата и безъ която то не може да съществува. А всички знаемъ, че българинътъ въ прѣдѣлитѣ на Турция черквата и учището сѫ неговия обществено-културенъ и национално-просвѣтенъ лость, едничкиятъ, на чиято здравина се стабилизира и самото му съществуване като етническа единица. Отъ това става явно, че понеже понятието черква и училище е слѣто въ едно, то и за хората, които сѫ идвали въ Чепеларе да плащатъ слѣдуемитѣ се годишни данъци за споменатия имотъ, е било безразлично черковенъ или училищенъ имотъ ще фигурира въ данъчнитѣ книжа, а заедно съ тѣхъ и самитѣ бирници сѫ имали такова понятие въ случая, още повече, не тѣхната цѣль е опрѣдѣлена: да се плати данъка по книжата, та безразлично отъ кого се плаща той и кой владѣе имота.

Но освѣнъ казаното по-горѣ горската власть трѣбваше да е поразтърсила и своята не отколѣ минала архива, дѣто щѣше да види и другъ единъ фактъ. Прѣзъ 1889 или 90 година, точно незнаемъ, Чепеларскиятъ жител Василъ Р. Кацаровъ при строене на кѫщата си отсѣкълъ за дъски 8 борики отъ споменатия Левочевски имотъ, като зелъ устно позволение отъ единъ случайно заминаващъ прѣзъ Чепеларе Левочовски черковно-училищенъ настоятелъ. Слѣдъ двѣ години обаче тогавашното настоятелство, подбутнато пакъ отъ Чепеларски хора, се оплакало въ горската власть. Послѣдната констатирала нарушението и възъ основа нейното постановление Пловдивскиятъ окрѫженъ сѫдъ на 23 Януарий, 1893 год., осѫдилъ Кацарова да заплати една сума отъ 1240 лева, отъ които 400-тѣ лева за заплащане бориките на Левочевското черк. училищно настоятелство, а другитѣ били глоби и разноски(¹). Въ тоя случай държавата посрѣдствомъ своя органъ, горската власть, е признала Левочевската черква и училище за законенъ стопанинъ на тоя имотъ, и сѫдътъ е потвърдилъ тая законна собственость.

Дѣ е тукъ основателностьта и законностьта въ постѫпката на горската власть? Възъ основа на какво право държавата прѣди 10 години посрѣдствомъ сѫдебенъ редъ и самá чрѣзъ своитѣ органи е признавала правособственостьта на едно юридическо лице на единъ имотъ, цѣли 27 години е прибирала даждията за тоя имотъ отъ това лице, а днесъ съ едни тъй неосновтелни мотиви отнема правособственостьта му, за да усвои имота му сама? Другъ е въпросътъ, ако държавата възъ основа на единъ законъ, изходещъ отъ перспективата за осигоряване бѫдѫщото благосъстояние на грядущитѣ поколения и запазване бѫдещото общенародно богатство — горитѣ — тури рѫка и усвои за държавни всички сѫществуещи днесъ у насъ гори. Обаче и да изхожда държавата отъ подобно гледище, което най напълно поддържаме (вижъ „Родопски напрѣдъкъ“ I год. и III кн. 5), въ случая тя се явява пакъ послѣдователна въ дѣлата си. или подобрѣ, за едни майка, а за други мащеха, па и нѣщо повече, защото въ едно и сѫщо врѣме тя подарява, тъй да кажемъ, безъ никаква основа цѣли комплекти гнадави гори на цѣли общини (случая съ гората „Пепелашъ“ при Бѣла-черква), а други пъкъ безъ никакво право и законность отнема и присвоява за свои.

Но съ отнемане на селото Левочево споменатиятъ имотъ по единъ съзнателенъ начинъ държавата прѣсушава и послѣдниятъ слабъ източникъ на едно нещастно подъ чужда власть българско селце да крѣпи и поддържа своята черква и училище, т. е. самото си сѫществуване Или това твърдѣ злочесто българско население, пръснато и безпомощно като капка въ морето изъ тоя планински край задъ нашата граница, трѣбва да се доунищожи, да се изкорени до човѣкъ по всички възможни начини и съ всѣкакъвъ родъ простени и не простени срѣдства отъ насъ, свободнитѣ му братя?.......

Напослѣдъкъ се учимъ, че Левочевци сѫ се оплакали за тая несправедливость въ Екзархията въ Цариградъ, та остава да се чака какъ ще погледне централната власть на въпроса и какъвъ резултатъ ще даде тоя споръ.

С.

1) Г-нъ Кацаревъ слѣдъ прѣминаване на всички инстанции най-послѣ изплати тая сума, като му бѣ наложенъ запоръ на заплатата като окол. фелдшеръ.

Бубарството въ Гюмюрджинския санджакъ.

Развъждането на черничевото дърво и отглеждането на копринената буба въ Родопитѣ е извѣстно отдавна, само че до скоро то имаше чисто домашенъ характеръ, т. е. да се добиватъ пашкули и точи отъ тѣхъ по примитивенъ начинъ коприна за чисто домашни нужди. Изъ долинитѣ на р. Арда, Мѣста, Соютлю-чай наредъ съ другитѣ дървета не по-малко се срѣщатъ и голѣми по величина стари черничеви дървета, които тукъ не кастрятъ при хранене бубитѣ, а бератъ листата имъ листъ по листъ. Поради това достатъчни сѫ да има човѣкъ 8—10 такива стари дървета, за да може да си изхрани една унция бубено сѣме. Такъвъ начинъ бране черничевъ листъ е бавенъ, па и труденъ, наистина, ала отъ друга страна има своето прѣимущество, защото се прави голѣма економая отъ мѣсто при засаждане и образуване на черничеви градини.

Черницата прѣкрасно вирѣе на длъжъ и на ширъ въ цѣлитѣ Родопи до една надморска височина 800—900 метра. Въ послѣднитѣ нѣколко години и въ тия мѣста почна да се цѣни и съзнава полезностьта на бубарството, макаръ, че тържището за пашкули и да е още слабо. Турското правителство напослѣдъкъ по всѣкакъвъ начинъ се стрѣми да подигне и въ тия мѣста тоя стопански отрасъль и го направи доходенъ за населението. Прѣзъ тая пролѣть само въ Гюмюрджинския санджакъ сѫ порѫчали 20 хиляди черничеви фиданки за раздаване даромъ на сиромашката класа отъ населението, което нѣма срѣдства скмб да си купи. При това отъ 1 Мартъ, т. г. въ Солунъ, главното въ Европейскитѣ велеяти на Турция пашкулно тержище, е откритъ и специаленъ бубовъдчески институтъ при училището „Хаиидме“, по подобие на тоя въ Бруса, дѣто бубарството е достигнало до извънмѣрно голѣми размѣри.

Въ тоя случай намъ неволно идва на умъ да се попитаме, какво е направило нашето Министерство на Търговията и Земледѣлието за разпространение бубарството и въ наша територия Родопски покраини (Пещерско, Пловдивско, Станимашко и др.), дѣто планинското население води единъ осѫденъ животъ, макаръ че природата на мѣстото е не по-малко сгодна и за едно успѣшно и доходно бубарство?

С.

Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

Съкратени протоколи отъ засѣданията на Пловдивската Търговско-индустриялна камара отъ 22/XI до 2/XII 1905 г.

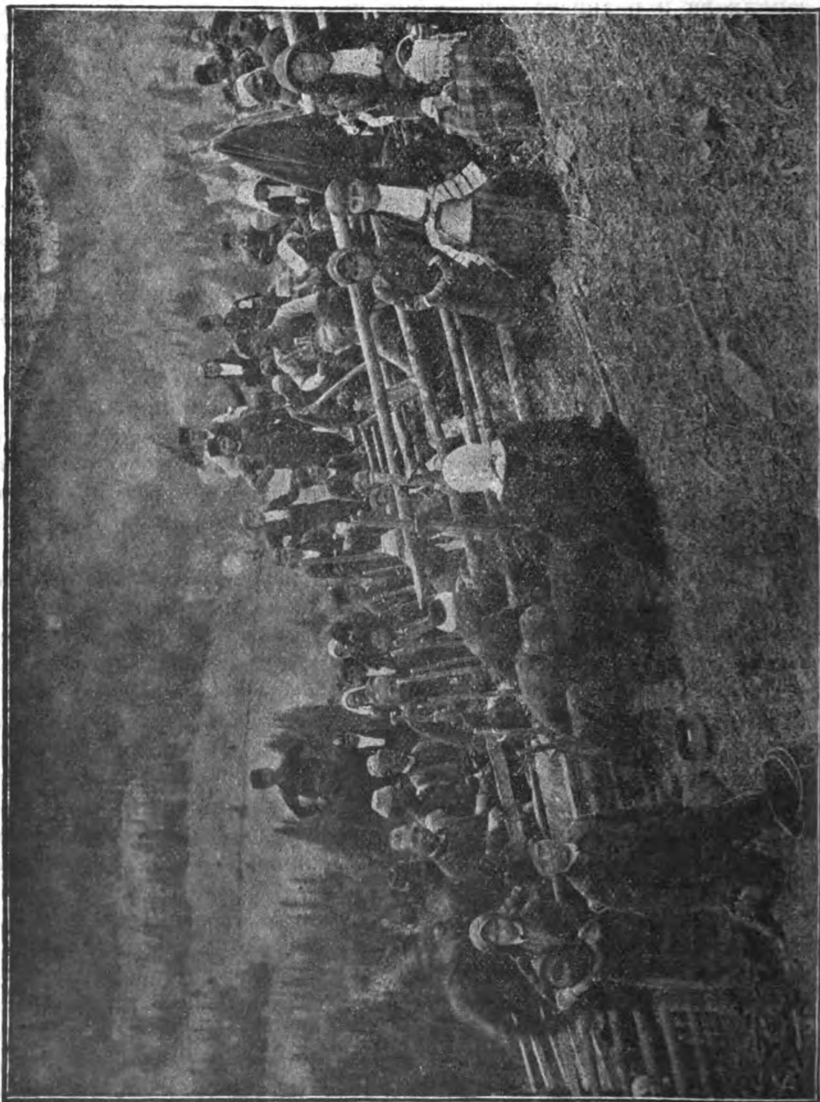
Десеть години вече се изминаха, откакъ се учрѣди института у насъ на Търговско-индустриалнитѣ камари, които не само че служатъ като съвѣщателно тѣло на правителството въ областьта на неговата дѣйность за развиване и укчаване търговията, индустрията и занаятитѣ, но и самостойно прѣдприематъ редъ начинания, често пѫти скромни и незабѣлѣзани на видъ, ала твърдѣ важни за нашия търговско-економиченъ напрѣдъкъ.

Съ едно истинско удоволствие ний прочетохме отпечатанитѣ съкратени протоколи отъ засѣданията на Пловдивската Търговско-индустриална камара прѣзъ края на изминалата 1905 година. Въ отчета, който нейниятъ, на камарата, енергиченъ и интелигентенъ секретарь г. Ив. Маноловъ, е прочелъ, ний виждаме редица единъ на % другъ по-важни въ търговско-инду-

стриялно и въобще економично отношение въпроси проучени, разисквани, а нѣкои и реализирани вече прѣзъ годинитѣ отъ чисто търговско значение, въпроси за които камарата е изказвала своето мнѣние и прѣдявявала ходайството си за реализирането имъ прѣдъ респективнитѣ министерства, насъ особено зарадваха и редицата самостойни начинания, които тя въ тоя отчетенъ периодъ е започнала и извършила отъ чисто стопанско значение, или както въ отчета е казано „професиално образование". Въ тоя случай вниманието на камарата е било обърнато главно и твърдѣ съ право къмъ нашитѣ приполски и планински покрайни, които съвпадатъ въ нейния районъ и въ които мѣста поради самото естество на природата имъ ръчниятъ трудъ заема главно мѣсто въ общия поминъкъ на населението имъ. Тъй напр. а) камарата е прѣпоржчала на окржжнитѣ съвѣти и градскитѣ общини да прѣдвиждатъ въ бюджетитѣ си извѣстни кредити за подпомагане женскитѣ спопански училища, дѣто има открити и ще се откриватъ за въ бждеще. б) Дѣйствувала е прѣдъ министерството на търговията и земледѣлието за поставяне тъй или инъкъ извѣстенъ контролъ върху частнитѣ търговски училища. в) Усвоено е мнѣнието на камарата за откриване търговски курсове при трикласното училище въ Бургасъ. г) Подпомагала е на грънчари отъ повече мѣста изъ района да посѣтятъ открития отъ министерството курсъ по грънчарството въ Брацигово, като е помогала материялно и за построяването пещи и по успѣшното ржководене на обучението. д) Открити сж били прѣзъ Юний и Августъ (1904 г.) практически курсове за жени по кроидба и шевъ на женски дѣтински горни дрехи въ Хасково, Т.-Пазарджикъ, Габрово и Стара-Загора. е) Открила е практически курсъ по дърводѣлството въ с. Павелско, Станимашка околия. ж) Сѫдѣйствувала е за сдружаването и снабдяването съ сурови материали, инструменти и др. п. на кошничаритѣ при открититѣ отъ министерството кошничарски курсове въ Казанлъкъ. з) Организирала е практически курсове по боядисването на кожухарски кожи въ г. Панагюрище. и) Практически курсове по кроидба и шевъ на мжжки, женски и военни дрехи за мжже е откривала въ Стара-Загора Т.-Пазарджикъ.

По нататъкъ между другото въ отчета четемъ, че камарата по-отрано и възъ основа закона се е заловила и съ изучването и съставянето на специаленъ докладъ върху економичното положение на окржга. Положила е началото и постъпенно урежда въ Пловдивъ информационно бюро и музей, институти, които сжщо не сж отъ малка важность и полза въ търговско отношение. Твърдѣ похвална е и мѣрката на камарата да образува отъ своитѣ бюджетни срѣдства нѣкои и други фондове, отъ които слѣдъ достатъчното имъ засилване да се прѣдприематъ и реализиратъ пакъ отъ извѣстно търговско, индустриално и занаятчийско значение нужди.

По нататъкъ въ протоколитѣ слѣдватъ разнитѣ въпроси, съ които камарата се е занимала, обсѫдила и приела въ тая си сесия. Най-послѣ е гласуванъ и бюджета на камарата прѣзъ т. 1906 год. въ това положение: а) приходъ отъ разнитѣ връхни-

ни споредъ закона върху данъкъ занятие, патентитѣ за спиртни пития и за тютюня лева 35,500 лева. б) Разходъ за личния съставъ 17,360 л., за вѣществени разходи 10,740 л., разни фондове 6,300 л. и непрѣдвидени разходи 1100 лева. При това въ

края на настоящата година камарата ще разполага и съ една наличность отъ 18,000 лева, отъ които 12,000 лева ще се земать и внесатъ въ банката за бждещата постройка на собствено здание.

Ний свършваме нашитѣ пжтемъ изказани бѣлѣжки отъ впечатлението, което ни направи прочитането на споменатитѣ протоколи и по нѣкои въпроси отъ поминъченъ характеръ, които камарата би могла и е длъжна да проучи и сѫдѣйствува за осжществлението имъ въ отношение нашитѣ Родопски покраини и търговскитѣ ни сношения съ Турция прѣзъ тия мѣста, ний ще имаме случая при друго врѣме и мѣсто да изкажемъ мнѣнието си.

С.

Изложение за състоянието на Пловдивското окржжие прѣзъ 1904—1905 год. отъ Пловдивския окржженъ управитель П. Маноловъ.

Изложението, което г. Маноловъ е прѣдставилъ на Пловдивския окржженъ съвѣтъ при откриване редовната му сесия прѣзъ 1905 год. за състоянието на окржга прѣзъ отчетния периодъ отъ 1 Юлий, 1905 г., до 1 Юлий 1905 г., е раздѣленъ на осемь отдѣла. Въ първия отъ тѣхъ се посочва, съ по колко жители е нарастнало населението прѣзъ отчетната година въ градскитѣ общини въ окржга. Отъ приведенитѣ числа виждаме, че приполскитѣ Родопски градове въ окржга иматъ това увеличение: Пловдивъ съ 390 души, Т.-Пазарджикъ съ 243, Станимака съ 115, Пещера съ 18, а Брацигово съ 47, отъ което се вижда, че прирастьта въ пропорционално отношение на градското население най-благоприятна е била за г. Пазарджикъ (около 14% споредъ общото число отъ 1900 г.), а най-малъкъ е процента въ г. Пещера (около 3.5%). Причинитѣ на това не твърдѣ нормално явление не сж посочени. Нищо не е споменато въ изложението и за изселването или прѣселването отъ вънъ и за вънъ окржга отъ населението прѣзъ отчетния периодъ, когато подобни данни сега лесно могатъ да се събиратъ всѣкога при добрата уредба на водене сѣмейнитѣ книги въ общинитѣ. Тая липса както и други данни въ това отношение за движението на населението въ окржга, види се, не сж запълнени поради общото прѣброяване, което стана на 1 Януарий, т. г., та и самъ отчетникътъ (г. Маноловъ) въ края на тоя отдѣлъ обѣщава да направи такова изчисление и сравнение за идещата година, т. е. слѣдъ прѣброяването.

Вторията отдѣлъ — съобщения — съдържа: а) държавни пжтища, б) общински, в) мостове и водостоци и) пжтна тегоба. Споредъ изложението дължината на държавнитѣ пжтища въ цѣлия окржгъ възлиза на 1014 км., отъ които само 205 км. т. е

$^1/_4$ отъ всичкитѣ, се намирали въ добро състояние; 149 км., сж били въ срѣдно, 443 въ лошо, а 217 км. не направени, което ще каже, че сжществуватъ само на проектъ. За поддържането и направата на държ. пжтища прѣзъ отчетния періодъ сж отпуснати отъ държавата 559,590 л. и отъ Постоянната Комисия 31,500, всичко 591,090 лева.

Дължината на общинскитѣ пжтища възлиза въ цѣлия окржгъ на 2500 км., отъ които 614 км. сж на ново трасирани. За поддържането и направата на общин. пжтища прѣзъ отчетния періодъ сж били прѣдвидени 87 хиляди лева, т. е съ 55 хиляди лева повече отъ по-миналата година. Освѣнъ това въ цѣлия окржгъ обложени съ натурална пжтна тегоба за 1903, 1904 и 1905 години е имало 156,992 повиничари, отъ които прѣзъ отчетния периодъ сж отработили 33,699 повиничари, а оставатъ за тая година 123,293.

Отъ казаното се вижда, че при всичкото добро желание на окржжното управление пжтнитѣ съобщения въ окржга сж далечъ отъ да бждатъ удовлетворителни, и колко тѣ сж злѣ, ще приведемъ самитѣ думи на г. Манолова, който казва, че *„по една подробна смѣтка е намѣрено, че ако искаме да имаме мостоветѣ и шосетата въ Пловдив. окржгъ въ пълна изправность въ продължение на 15 години, трѣбва да се харчи годишно най-малко 500,000 лева, така че отпущането ежегодно поне на такава една сума трѣбва да е гарантирано"*. (*к. н.*) Нека се надѣваме, че съ новия 15 милионенъ заемъ, направенъ специално прѣзъ т. год. за пжтнитѣ съобщения въ княжеството, ще намали тѣзи 15 години най-малко на 3 – 4 годиини, относително Пловдивския окржгъ, който е единъ не само отъ производителнитѣ и важни въ търговско отношение окржзи въ княжеството, но и съ извѣстно грамадно значение за насъ по своето географско-политическо положение, като граниченъ съ Турция и то съ граница планинска и етнографски твърдѣ не благоприятно поставена спрямо насъ. Поради тия причини държавата отдавна трѣбваше да обърне особено внимание за прокарване добри пжтища отъ главнитѣ шосета въ полето прѣко прѣзъ Родопитѣ до границата, въ каквото отношение *невѣжата* Турция отдавна ни е изпрѣварила въ тия мѣста, при всичко че тя владѣе $^9/_{10}$ отъ отъ Родопитѣ.[1]

Въ третия отдѣлъ — поминъкъ — се говори за земледѣлието, горитѣ, скотовъдството, коневъдството, свиневъдството и пр. Ако и да е казано твърдѣ малко въ тоя отдѣлъ, който трѣбваше да бжде най-пъленъ и обстоенъ, за да даде една по-пълна картина за общия поминъкъ на окржга, то пакъ се вижда, че има направено нѣщо за подигане отдѣлнитѣ стопански отрасли. Тъй напримѣръ отъ изложението се научаваме, че 400

[1]) Съ измѣнение закона за държавнитѣ и общ. пжтища въ послѣдно врѣме тая праздноʼа относително нашата граница въ Родопитѣ е до нѣкждѣ запълнена, дано само не остане на книга, каквото и съ много други подобни обществени нужди у насъ.

декара ниви сѫ били засѣти за прьвъ пѫть съ рапица, чиято култура, както е извѣстно, има голѣмо прѣимущество прѣдъ другитѣ земледѣлчески произведения. Посѣти сѫ и 4130 кгр. люцерново сѣме, съ което сѫ се уредили 1600 декара изкуствени ливади.

Г. Маноловъ е старъ чиновникъ въ Пловдивския окрѫгъ и поради това той е най-добрѣ запознатъ съ неговото състояние и нужди, а особено е знакомъ съ положението и културата на оризищата. На неговата инициатива, навѣрно, се дължи учрѣдяването особено отдѣление по водитѣ, което отдѣление отъ двѣ години насамъ е започнало да изучава водитѣ и каналитѣ и тѣхното урегулиране за поенето на оризищата. Едноврѣменно се изучвали и мѣркитѣ за изкуственото имъ поене посрѣдствомъ изкуствено заприщване водитѣ въ нѣкои сгодни за това котловини. Между другото ний ще приведемъ буквално казаното за една колкото оригинална у насъ, толкова и прѣдвѣщаеща добъръ резултатъ идея, която изглежда лесно да се приведе въ изпълнение по въпроса за изкуственото поене и за която идея ний поздравляваме вдъхновителя ѝ, който и да билъ той. Ето какво говори г. Маноловъ на стр. 16, 17 и 18 въ своето „Изложение“ по това: „На 20 километра по-нагорѣ отъ с. Батакъ къмъ границата лежатъ двѣ котловини „Беглика“ и Ташъ-боазъ“, прѣзъ които текатъ два отъ притоцитѣ на р. Кричимъ. Тамъ, дѣто тѣзи два притока се смѣсватъ, мѣстностьта се стѣснява, и рѣката тече между двѣ високи стѣни. При пѫтуването си миналата година по Родопитѣ, азъ забѣлѣзахъ, че ако на това мѣсто се построи единъ баражъ, двѣтѣ извънредно красиви долини ще се напълнятъ съ вода тъкмо до ония мѣста, дѣто започватъ иглолистнитѣ гори и ще се образуватъ двѣ смѣсени езера, които ще събиратъ около сто милиона кубика вода и *ще прѣдставляватъ нѣщо величествено, първо по родътъ си въ България* (к. н.) Изкуственото това смѣсено езеро ще образува още по хубави заливи и чудесни острови и полуострови, на които, когато се застроятъ лѣтни за живѣене вили, ще се даде възможность на мнозина наши заможни хора, които ходятъ лѣтѣ да дирятъ подобни мѣста въ странство, да прѣкарватъ врѣмето си по брѣговетѣ на това езеро, *което* по *хубостьта си ще прѣвишава много такива езера въ Европа.* (к. н.). Мѣстностьта „Беглика“, „Ташъ-боазъ“ лежи на 1525 метра надъ морската повърхность и е запазена отъ голѣмитѣ вѣтрове, понеже е обиколена отъ всѣкждѣ съ високи стѣни, покрити съ чамови гори. Тъзи мѣстность ще привлѣче съ врѣме и много чуждъ свѣтъ, който дири такива мѣста и изсипва злато всѣко лѣто въ Швейцария. За да имаме и ние тия претенции единъ день да видимъ чужди гости и у насъ, намъ ще ни трѣбва да прокараме до въпросното езеро една линия, която ще бѫде двойно по необходима и за изкарване дървения материалъ отъ „Родопитѣ“, който гние сега напрасно по планинитѣ.

Не се гони цѣльта сега да се направи отъ „Беглика“ и „Ташъ-боазъ“ единъ лѣтенъ курортъ, нито пъкъ да се създаде единъ доходъ отъ скѫпата риба, която ще се развѫди въ езерото; не това ме е навѣло на мисъльта за прѣвръщането на горната мѣстность въ езера. Тѣзи работи за сега сѫ второстепенни; тѣ ще си пробиятъ пѫть на първенство съ врѣме.

Прѣвръщането на „Беглика“ и „Ташъ-боазъ“ въ езеро е потрѣбно сега, за да може да се изпуска часть отъ водата на послѣдното за използуване отъ оризищата въ околноститѣ на гр. Пловдивъ, гдѣто грамадно пространство земя лежи неизползувана, а пъкъ тъзи, която по части ежегодно се сѣе съ оризъ, по причина на недостатъчнитѣ води, изгаря отъ сушата, както това стана миналата година и се опропастиха нѣколко хора.

Прѣсмѣтнато е, че доходитѣ, които ще се получаватъ отъ излишната вода, която ще се изпуща изъ въпросното езеро, напълно ще погасяватъ лихвитѣ на сумата, потрѣбна за баражътъ, който, може би, ще струва единъ милионъ лева максимумъ.

Пространството, което ще се залѣе съ вода, всичко е притежание на държавата, която съ построяване на езерото, ще вземе голѣми суми отъ продажбата на мѣстата покрайбрѣжието на езерото и ще си създаде единъ постояненъ приходъ отъ риболовството въ това езеро. Нивото на езерото ще се повдига и понижава съ по нѣколко метра при изпускан ето и набирането на водата, но това ни най-малко нѣма да разваля хубостьта на това езеро, нито пъкъ ще образува врѣдни изпарения, както това може да се случва съ „Мѫти-Виръ“, който по причина на пó-малката си вмѣстимость (20—25 милиона кубика) и голѣмитѣ нужди за поливане на оризищата по „Тополница“, ще трѣбва, може би, често пѫти цѣлъ да се изпуска и прѣсушава лѣтѣ. Това прѣмущество именно на „Беглика и Ташъ-боазъ“ ще повдигне стойностьта на крайбрѣжието му и ще гарантира за винаги единъ доходъ на правителството отъ риба.

Слѣдъ изброяване ползата и нуждитѣ отъ построяването на двата баража за прѣвръщане на мѣстноститѣ „Мѫти-Виръ“, и „Беглика“ съ „Ташъ-боазъ“, въ езера, остава да се рѣши въпроса: кой ще даде паритѣ за извършването на тия двѣ голѣми прѣдприятия.

„Мѫти-виръ“, разноскитѣ за баражътъ, на който сѫ много по-малки отколкото ония за „Беглика“ съ „Ташъ-боазъ“, и направата на който има чисто спекулативна цѣль, именно: осигуряване оризищата по „Тополница“ отъ изгаряне отъ сушата, както и увеличаването на оризищата въ тая мѣстность — може да се построи по частна инициатива отъ особено дружество, което ще си събира и извѣстна такса за даване водата за напояване на оризищата и други култури; той може да се построи и отъ сумитѣ на чалтишкия фондъ, приходитѣ отъ който могатъ да се заложатъ въ нѣкоя наша банка срѣщу направата на единъ заемъ, необходимъ за постройката на бара-

жа, и най-послѣ може да го построи и държавата отъ сумитѣ, които тя отпуща ежегодно за подобряване и повдигане на земледѣлието въ страната.

Ако се разрѣши въпроса за построяването на този баражъ по първиятъ начинъ, окрѫжния съвѣтъ може да вземе самъ инициативата за сформируване на дружеството, като вложи той единъ капиталъ за тъзи цѣль и поеме управлението на работитѣ и експлоатирането на езерото. При разрѣшението на въпроса при вториятъ и третиятъ начинъ, участието на съвѣта ще се ограничи само съ отпускането на врѣменни помощи прѣзъ двѣ или три години, до като трае постройката.

Баражътъ за съединенитѣ двѣ езера при „Беглика“ и „Ташъ-боазъ“ ще трѣбва да се построи изключително отъ държавата, понеже нейнитѣ интереси впослѣдствие ще бѫдатъ найголѣми отъ сѫществуването на тѣзи езера. Държавата твърдѣ малко е направила до сега, за да улесни износътъ на държавния материалъ, а съ направата на горнитѣ езера тя ще улесни снемането на такъвъ материалъ къмъ с. с. Батакъ и Ракитово и ще се прѣдизвика направата на една желѣзнопѫтна линия до „Беглика“, било прѣзъ Пазарджикъ-Пещера—Батакъ, било прѣзъ Сарамбей—Елли-дере—Ракитово - Беглика. Окрѫжниятъ съввтъ и чалтишкия фондъ иматъ да участвуватъ при направата на въпросния баражъ само съ внасяне на врѣменни помощи.

Окрѫжното управление заинтересува Министерството по тоя баражъ и по поканата на г-на Д-ра Н. Ламбрева, секретарь на Негово Царско Височество Князътъ, г-да министритѣ Д. Петковъ на Вѫтрѣшнитѣ Работи и Д-ръ Н. Генадиевъ—на Търговията и Земледѣлието, на 15 Юний т. г. посѣтиха мѣстностьта „Беглика, Ташъ-боазъ“, като одобриха напълно планътъ, за да се прѣвърне тая мѣстность въ езеро“.

По нататъкъ въ изложението се говори за горитѣ, скотовъдството и др. п., дѣто между другото се вижда, че за подобрение овцевъдството прѣзъ отчетния периодъ е направенъ, собствено прѣдприетъ, опитъ за развъждане на тъй нареченитѣ Каракулски овце и Източно-фризийски, първитѣ важни поради астраханскитѣ си ягнешки кожи, а вторитѣ—поради млѣчностьта си.

Слѣдъ отдѣлътъ за общественото здраве иде тоя за просвѣщението. Тукъ се привеждатъ цифрови данни по околии за числото на основнитѣ и класни училища, числото на учещитѣ се въ тѣхъ и учителитѣ, за частнитѣ училища и пр. Прѣзъ отчетната год. (1904—1905) въ цѣлия окрѫгъ достигнали на възрасть за учение дѣца е имало 22,707 момчета и 18,713 момичета, всичко 41,620. Отъ тѣхъ посѣщавали училището 20,318 момчета и 10,141 момичета, всичко 30,459, т. е. приблизително съ $^1/_4$ по-малко.

Ако и досущъ на кратко да е казано за вѫтрѣшната обстановка на училищата относително сградитѣ, пособията, покѫщ-

нината, отоплението и пр., все пакъ се дава единъ отъ твърдѣ не красивъ видъ картина за състоянието на нашето учебно дѣло въ окржга. Като е дума за просвѣтното дѣло нека забѣлѣжимъ, че нашитѣ окржжни управления би трѣбвало да събиратъ и даватъ по пълна картина съ свѣдѣния и за всички отъ частна инициятива започнати и устроени съ просвѣтно значение дружества, читалища, частни стопански училища, библиотеки, музеи и пр. А въ тоя случай най-много сж длъжни да изучватъ, събиратъ свѣдѣнията и правятъ достояние на обществото нашитѣ улилищни инспекции. Дори и самото Министерство на Народното Просвѣщение на-да-ли се е сѣтило да внуши на подвѣдомственитѣ си оргаии да се погрижатъ и всѣка година между другото да събиратъ, групирватъ и даватъ на обществото една по пълна и вѣрна картина, какво прави нашиятъ народъ самъ, по своя инициятива, воля и разбиране, безъ закони и окржжни, безъ съюзи и философски теории, за своята просвѣта, за своето умствено и просвѣтно-колтурно подигане.

Въ отдѣльтъ за обществената безопасность се казва, че въ сравнение съ миналитѣ години е по-добрѣ била пазена, и за мѣрило на това се зематъ произшествията, които сж били помалко отъ други години. Изобщо за цѣлия окржгъ това може би да е вѣрно, обаче за извѣстни погранични наши покраини въ Родопитѣ, каквото е Чепеларско, обществената безопастность отдавна е нарушена, разтлѣнието е обгърнало всички почти слоеве и властьта току-речи е изгубила своето значение на власть. Това грозно положение на работитѣ въ тия мѣста е приустановило сношенията на хората отъ двѣтѣ страни на границата и днесъ въ Чепеларско човѣкъ не е гарантиранъ и всрѣдъ селата, отъ да не бжде нападнатъ или ограбенъ.

Ний свършваме нашитѣ бѣлѣжки върху „Изложението“ за състоянието на Пловдивския окржгъ за врѣмето прѣзъ 1904—1905 год., и колкото то и да не засегва всички страна отъ общия и всестранния развой на окржга, колкото и да липсватъ всички данни, които би дали пълна и ясна прѣдстава какво е било изцѣло неговото състояние и какво ново нѣщо е направено и въведено прѣзъ отчетния периодъ, то все пакъ съдържа твърдѣ интересни свѣдѣния и полезни мнѣния и поради това заслужава вниманието на всѣкиго, който има присърдце да слѣди обществено-колтурния развой на страната.

С.

Пчеларска библиотека. № 9 Отгледване пчелитѣ въ старитѣ кошери (цѣна 20 ст.) и № 10. Отгледване пчелитѣ по новитѣ методи (цѣна 90 ст.). 1905 г. издава М. К. Вачковъ въ Сухиндолъ.

И другъ пжть сме имали случай да хроникираме за хубавата пчеларска библиотека на г. М. К. Вачковъ въ Сухин-

долъ. (Вижъ кн. 3 год. I на „Родопски напрѣдъкъ“) Съ едно примѣрно постоянство и усърдие къмъ тоя стопански отрасълъ г. Вачковъ продължава безъ спиръ своето тъй хубаво и полезно пчеларско дѣло. Наредъ съ другитѣ до сега издадени 8 №-ра съ полезно четиво книжки, напослѣдъкъ ни поднася и още два № 9 и 10 отъ своята пчеларска библиотека. Първата е рефератъ на г. Вачкова, който самъ е държалъ въ III пчеларски съборъ прѣзъ 1903 год. Г-нъ Вачковъ възъ основа на свои лични наблюдения и изучвания въ тая брошурка се изказва за въ полза и на старитѣ кошери и дава добри и полезни упѫтвания, какъ по-разумно и по-полезно да се отгледватъ пчелитѣ въ тѣхъ. И наистина, употрѣбата на разборни кошери изисква и умѣние, и знание, каквито немогатъ да се намѣрятъ у всѣки нашъ селянинъ — пчеларь. И право казва г. Вачковъ, че дѣлото би рискувало да пропадне, ако ний изведнъжъ искаме да замѣнимъ у нашия селянинъ стария кошеръ съ разборенъ, за чиято успѣшна употрѣба сѫ необходими пълна вѣра и постоянство въ дѣлото, а отгорѣ на това похватъ, знания и интелигентни рѫце. Но освѣнъ това има и друго по-важно нѣщо въ случая: модерното и доходно пчеларство съ разборни кошери изисква и материялни срѣдства, каквито не могатъ да иматъ всички.

Десетиятъ № — Отгледване пчелитѣ по новитѣ методи —е прѣводъ. Авторъ е прочутиятъ пчеларь Жоржъ де-Лайансъ, изобрѣтательтъ и на тъй нарičaниятъ Лайансовъ кошеръ. Това е едно пълно рѫководство, което дава всички необходими упѫтвания и знания за единъ модеренъ пчеларь, а заедно съ това нуждниτѣ чъртежи на Лайансовия кошеръ и най-потрѣбнитѣ пчеларски уреди.

Езикътъ и на двѣтѣ книжки, както и цѣлата пчеларска библиотека на г. Вачковъ, е лекъ, популяренъ и достѫпенъ за всички, цѣната е умѣрена и поради тѣхната полезность ний ги прѣпорѫчваме на всички наши читатели изъ Родопитѣ, въ които всички сгоди сѫществуватъ и за едно съврѣменно и доходно пчеларство, както тѣ се славятъ отъ незапомнени врѣмена и съ старото пчеларство.

С.

Птицевъдно списание, органъ на Първото Българско Птицевъдно Дружество въ София. Излиза мѣсечно, редакционенъ комитетъ: П. Габровски, Ив. Атанасовъ и Г. А. Поповъ. Годишна цѣна 3 лева, за чужбина 4 л., а за членоветѣ на дружеството и учепици 2 лева.

Въ послѣднитѣ десетина години износътъ на яйца и птици у насъ стана твърдѣ чувствителенъ и вслѣдствие на това птицевъдството бързо напрѣдва и заема мѣстото на единъ отъ важнитѣ стопански отрасли. Цѣнностьта на домашнитѣ птици и

ползата отъ тѣхъ е вече съзната отъ нашия селянинъ земледѣлецъ, а изъ нашитѣ голѣми и малки градове и хора интелигентни почнаха да се залавятъ съ по-крупно и по-рационално отглеждане на домашни птици и съ разплодяване и развъждане на по-добри породи чуждестранни съ цѣль за по-голѣма продуктивность. И това е твърдѣ утѣшително. Нашиятъ селянинъ земледѣлецъ покрай другитѣ си земледѣлчески и стопански работи има всички сгодни условия и за отглеждане на домашни птици въ по-голѣмъ размѣръ и начинъ по-съврѣмененъ и по-ползоносенъ. Но затова нему е нуждно да види съ очитѣ си примѣри, да му се посочатъ много работи, а главно да има понятие за прѣдпазването на птицитѣ си отъ разнитѣ болести, по-рационаленъ начинъ въ храненето имъ и държането имъ въ здравословни курници. Озаглавеното по-горѣ птицевъдно списание ще да запълни една чувствителна нужда въ това отношение.

Двѣтѣ излѣзли до сега книжки за Януарий и Февруарий показватъ, че неговитѣ списвачи — редактори иматъ присърдце тоя стопански отрасълъ и съ своитѣ трудове тѣ ще укажатъ голѣма полза на българското птицевъдство. Списанието има сравнително малка цѣна — 3 лева годишно, а за ученици два л. — и поради това то е достѫпно на по-широкъ крѫгъ читатели. Наредъ съ хубавитѣ и полезни знания и упѫтвания, въ списанието се помѣстватъ и чъртежи и илюстрации както за разнитѣ видове постройки – курници и други прибори за модерно птицевъдство, още и картинки на разнитѣ породи домашни птици.

Ний прѣпорѫчаме горѣщо споменатото първо българско списание по птицевъдството на всички наши читатели.

С.

Народни умотворения изъ Родопитѣ.

Народни пѣсни.

а) Изъ Ахѫ-челебийско, български.

Записала Василка Х. Иванова, учителка.

1.

Миленчо продава сестра си на турци и пакъ си я отнема.

Резюме — Миленчо се похвалилъ прѣдъ гоститѣ си турци, че сестра му Тодорка и любе му Петкана сѫ първи по хубость въ селото. Турцитѣ го упиватъ и измамватъ съ много пари, та имъ

продава сестра си. Когато отрѣзвялъ, любе му Петкана го изобличила въ лакомството си за пари какво е сторилъ. Миленчо се разкайва, качва се на коньтъ си и догонва турцитѣ и сестра си въ една гора, дѣто тя посрѣдствомъ пѣсень се обадила на брата си. Миленчо нападналъ турцитѣ, погубилъ ги и отнелъ сестра си.

Милѐнчу гồсте^{а} дойдаха
Труйца тýрце^{а} бушнàци,
Та си Милѐнче^{а} пи̏таха:
— Милéнчу, Милѐн чурбажѝ,
Фаф вàше^{а} сѐлу гулé^{а}му
Има ли мồми хỳбави
И караг'узл'ум (¹) нивѐ^{а}сти?
Пак си хми Милѐнъ вѝкаше^{а}:
— Кồйту си ѝма, чи и́ма,
Кồйту си нѐма, чи нѐма,
Е^{а} ѝмам сѐстра Тудồрка
И пồ^{а}рву л'убе^{а} Пе^{а}ткáна.
Ф сѐлу са те^{а}ст'ồ^{а}—башѝе^{а}(²)
Чи са тỳрце^{а}не^{а} сдýмаха:
— Д'о^{а} да удрѝим(³) ви́ну-су,
Вѝну-су сас ракѝе^{а}на,
Да упиѐме^{а} Милѐнче^{а},
Да му зồ^{а}миме^{а} сѐстра му.
Удрѝха вѝну с ракѝе^{а},
Та си упѝха Милѐнче^{а},
Че^{а} си Милѐнчу вѝкаха:
— Милéнчу, Милéн чурбажѝ,
Скồ^{а}па ли ти е^{а} сѐстра ти?
— Ни ѐ ни скồ^{а}па, éфтина:
За шини́к бе̏^{а}ли грóшуве^{а}
И пулувнѝца е^{а}лтồ^{а}не^{а}.
Труйца тỳрце^{а} бушнàци
Нàйдаха бе̏^{а}ли грóшуве^{а}
И пулувнѝца алтồ^{а}не^{а},
Та си кỳпиха Тудồрка,
Кỳпиха, завѐдаха е^{а}.
Милéнчу лѐгна та заспà,
На сồ^{а}не^{а} вồда ѝще^{а}ше^{а}:

— Тудо́ркеа. сѐстру Тудо̀ркѐа.
По̀дай ми, сѐстру, вудѝця!
Пак му Пеатка̀на вѝкашеа:
— Миле́нчу. Милѐн чурбажѝ.
Ни чул са(4). вѝдеал Милѐнчу,
Дано̀ ти парѝ ни со̀сат,
Га си пруда̀де сѐстра ти,
Се́стра ти г'узе́л'(5) Тудо̀рка.
Та чеа еа ру̀каш на со̀анеа.
Вудѝца да ти пудадѐ.
Чи си са Милѐн прубу̀ди
И си Пеатка̀ни вѝкашеа:
— Пеатка̀ну, л'у̀беа Пеатка̀ну,
Истина ли еа щу ду̀маш?
Ка̀жи ми, л'убеа Пеатка̀ну,
Тудо̀рка пристѝгна ли ща,
Дудѐ ни ми са мино̀али
Тѝхеанук(6 бѐали Ду̀нава?
— Пристѝгна еа щиш, Миле́нчу,
Аку̀ си ко́нчеа кайдѝсаш(7).
Ста́на Милѐнчу, та то̀арна,
Бо̀арзу си ко̀нчеа вас'оадна,
Дѐвеат' си го̀ри заминоа,
Фаф деасѐтана ру̀кашеа:
— Тудо̀ркеа. сѐстру Тудо̀ркеа,
Мино́али ли стеа, Тудо̀ркеа,
Тѝхеанук бѐали Ду̀нава?
Тудо́рка ту̀рцеам вѝкашеа:
— Труѝца ту̀рцеа бушна̀ци,
Пѝлеанцеа пеаѐ фаф го̀ра,
До̀али му и еа прѝглашеам?
— Та прѝглаши му, Тудо̀ркеа.
Стра́х ли еа тѐбеа, Тудо́ркеа,
Дудѐ смеа нѝеа сас тѐбеа!
Тудо̀рка вѝкна. та запѐа
И ф пе́аснеа ду̀ма ду̀машеа:
— Во̀арви ми, во̀арви, пѝлеанцеа,
Дѐвеат' смеа го̀ри мино̀али,
Сига̀ смеа фаф деасѐтана.
Чи хи пристѝгна Милѐнчу,

Та са бòриха, кусѝха(8),
Труйца тỳрце^{а} пугуби,
Самà Тудòрка устàна.

Слушана отъ Добра Х. Иванова
въ Устово. 1905 год.

2.

Момъкъ закачилъ мома—дъщеря на пашата.

Момъкъ—българинъ залюбва дъщерята—мома на пашата, па се извинява на майка си, че улицата била тѣсна, та при срѣщата си случайноу съ момата, грѣхомъ закачилъ съ дрехитѣ си пазвитѣ та и ѝ се скъсали нанизитѣ

Мàйка сѝна тро^{а}си
Фаф дòл'ни ме^{а}хе^{а}нè,
Пак си хи е^{а} синдò^{а}н
Фаф гòрни ме^{а}хе^{а}нè.
— Хàйда, сѝну, хàйда,
Чи та пашè^{а} вѝка!
— Мàле^{а}, стàра мàле^{а},
Щу ма пашè^{а} вѝка,
Е^{а} сам на пашè^{а}на
Кабахàт' нè стòрил.
Фчèра мино^{а}х, мàле^{а}
Прис долна махалò^{а},
Прис сѝтну сукàч'е^{а},
Та ми ср'ò^{а}шнах, мàле^{а},
Пашòву мòме^{а}че^{а},
Тè^{а}сну бè^{а}ше^{а}, мàле^{а},
Да са разминèме^{а},
Пак ми нòсе^{а}х, мàле^{а},
Купче^{а}лѫ же^{а}мадàн;
Кòпе^{а}ц са раскòпчи,
Мòме^{а}че закàчи
За бе^{а}ли пàзупки,
Та му скò^{а}цах. мàле^{а},
Три р'ò^{а}да е^{а}лтò^{а}не^{а}.

Слушана отъ сѫщата.

б) Отъ с. Орѣшецъ, Станимашко.

Записана отъ **Василка Х. Иванова.**

1.

Непослушенъ синъ.

Майка имала само единъ синъ, който не послушалъ молбитѣ на майка си да не става хайдутинъ (разбойникъ) и заплатилъ за това съ главата си.

Еадѝн беа Мѝт'у на мàма,
Мѝт'у л'у, еадѝн на мáма,*)
И той си ѝска да ѝдеа
Съас нѐаеа пу̀сти хайду̀теа
Пъак мàйкеа му гу неа пу̀ска:
— Сѐди ми, сѝну, неа ѝди,
Хайду̀тцку неа ѐ за млòгу:
Ду еадна ду двѐ нидѐали,
Най-млòгу ду три мѐасеаца!
Мѝт'у си мàйкеа неа слу̀шеа,
Амѝ с хайду̀теа утѝдеа.
Ни билò мàлу за млòгу,
Ду еаднà ду двé нидéали,
И хайду̀тцку са причу̀лу,
Мѝт'у му глàва утсѐакли.

Слушана отъ **Велика Петрова, 1905 год.**

2.

Мома Калина.

Момъкъ вижда герданъ на шията на мома Калина, та я пита отдѣ го има. Тя отговаря, че има братъ въ чужбина, годенъ за татаркиня, която праща на леля си герданътъ подаръкъ, за да видятъ хората, че братъ ѝ има любовница татаркиня.

Калѝну бѐала, бя'ува,
Іа іòбарни са, Калѝну.

---

*) Този стихъ при пѣенето на пѣсеньта се повтаря слѣдъ всѣки другъ стихъ.

Зам(⁹) да та ба’у пугле́днеа
Пу шѝеа, пу шѐареан геардѝн.
Самѝ ли гу си нѝзала,
Или си у̀ткуп дѝвала?
— Бѝ’у л’у, бѝт’у, Иванѐа,
Ни гу съам самѝ нѝзала,
Нитý съа мýткуп дѝвала,
Имам си брѝта еабанда,(¹⁰)
Та лѝби лѝбеа татáрчеа,
Та гу татáркеа нѝзала,
Еармагѝн ми гу прѝтила:
„Нòситеа лѐли Калѝни,
Да носи да ся нанòси,
Да нòси да прикѝзува,
Чи ѝма брѝта еабандѝ,
Чи лѝби лѝбеа татѝркеа.

Слушана отъ сжщата.

3.

Мома Яна на Хорото.

Мома Яна отива скръбна и мрачна на хорото, та дружкитѣ ѝ я питатъ да не би да сж я мъмрѣли за нѣщо родителитѣ ѝ. Яна имъ обажда причинитѣ на сръбьта си, че у дома ѝ сж дошли госте—годежари, и майка ѝ я дала да я водятъ прѣзъ три гори (разбирай планини) и четире рѣки, дѣто тя тжжила, че не може да види родителитѣ си.

ІАну, момеа ІАну,
Щу си душлѝ, ІАну,
Грòзна на хорòту,
Грòзна (¹¹) и іумрѝзна,
Мѝйкеа ли та кѝра,
Или пò-стар тѐайну? (¹²)
— Дрýшки, мѝли дрýшки,
Ни мѝйкеа ма кáра,
Нитò пó-стар тѐайну:
Гòстеа ми са душлѝ,

Нѝ са кату̑ го̀стеᵃ,
ІАм са главеᵃашѐᵃреᵃ,
Деᵃле́ку, деᵃлѐку,
Преᵃс двѐ, преᵃс три го́ри,
Преᵃс чѐтеᵃри ре́ᵃки.
Да еᵃ да̀ла ма̀йкеᵃ,
Та са еᵃ завѐли
Преᵃс двѐ, преᵃс три го̀ри,
Преᵃс чѐтеᵃри ре́ᵃки.
Билȍ еᵃ гудѝна,
На́деᵃла са ІАна
За ма̀йкеᵃ, за бра̀йна.(13)
Ста̀нала еᵃ ІАна
Ра̀ну фъᵃф нидѐᵃлеᵃ
И двȍреᵃ замѐла,
Замѐла къᵃлна̀ла:
— Двȍреᵃ, пу́сти двȍреᵃ,
Пу́сти уста̀нали,
Ка̀та ден' за мѐта
И ка̀та нидѐᵃлеᵃ
За ма̀йкеᵃ, за бра̀йна,
Ни ма̀йкеᵃ духа̀да,
Ни бра̀йну духа̀да,
Ни хабѐр прува̀дат.

Слушава отъ сѫщата.

в) Помашки отъ с. Чокуръ-кьой.

Записалъ А. Шулговски, пенсионеръ.

1.

Момъкъ и мома завлѣчени отъ Дунавътъ.

Дудавъте завлѣкълъ мома, викда я момъкъ, хвърля се да я избави, но биватъ завлѣчени и двамата.

Ра̀сла кѝтка, та нара̀сла,
Т'о́ᵃнка ѐла, та висȍка,
Ут го̀ра еᵃ дунѐсеᵃнка,
Среᵃщу̑ сѐлу пусаде́нка,

С мо̀муки по̀ᵃрстеᵃ ваттрашѐнка,
С мо̀мцки бурмѝ([14]) заградѐнка,
С мо̀мцки со̀ᵃлзи залѝванка.
Утъ чѐᵃпкувеᵃ ка̀пки ка̀пеᵃт,
Ут ва̀ᵃрхпеᵃну ро̀са русѝ,
Утъ до̀ᵃнуну Ту̀на([15]) теᵃчѐ.
Ту̀на теᵃчѐ, мума́ влеᵃчѐ
Дѐ еᵃ ви̇̀деᵃ лу̀ду мла̀ду,
Та са фо̀ᵃрли фаф Ту̀нана,
Та са фа̀на ма̀йшка мума̀,
Та еᵃ даржѝ за рако̀ᵃна,
Хемъ еᵃ даржѝ, кем еᵃ пи̇̀та:
— Ми̇̀йри ма̀йшка деᵃво̀йчицеᵃ,
Главѐня ли си, неᵃ ли си?
Чеᵃ са Ту̀на бо̀ᵃрва спу̀сна,
Та занѐсеᵃ ма́йшка мума.
Ма̀йшка мумѝ луд деᵃли́еᵃ.

Слушана отъ Салихъ
Ахмедовъ, 1906 г.

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки къмъ нѣкои мѣстни думи въ народнитѣ умотворения.

1. **Караг’узл’у̀м** турска дума, значи черноoки. Тая дума често се срѣща въ Родопскитѣ пѣсни.

2. **Теᵃст’оᵃбаши̇̀еᵃ** сжщо турска дума, първи въ дюзината, най-добритѣ отъ всички, пробнитѣ №-ра.

3. **Удри̇̀им** глаг. сег. вр. мн. ч., както въ пѣснитѣ, тъй и въ разговорната речь означава и понятието да размѣсимъ, да сторимъ, да тръгнемъ, да започнемъ и др. п. **Удри̇̀х прис друг поᵃт’**, тръгнахъ прѣзъ другъ пжть. **Удритеᵃ касу̀ ви ви̇̀кам**, сторете тъй, както ви казвамъ и т. н.

4. **Ни ч’ул са, ви̇́деᵃл**; *да са ни ч’у̀иш, ни ви̇̀диш*, народна клетва.

5. **Г’узел’** турска дума, значи извънредно красивъ.

6. **Ти̇̀хеᵃнук’** прил. име, мжж. р. свойствена винителна форма на нѣкои отъ Родопскитѣ говори. Иматъ

я както сжщ. имена, тъй и прилагателнитѣ, причастията и мѣстоименията. Употрѣбителна е както въ пѣснитѣ, тъй и въ говоръть. *Удри кòне^а тук,* удари коньтъ. *Мòе^асук сѝна Стуѐ^ана, устарѐ^але^ак чилѐ^ака нимòй закàче^а* и др. п.

7. **Кайдѝсаш** турски произходъ дума, значи рѣши, òтказа се отъ него, доброволно го пожертвува.

8. **Кусѝха** глаг. мин. св. вр. сѣкоха, клаха. *Кус'ò^ат са катỳ пчѐли,* колятъ сѣ както пчелитѣ при кражба.

9. **Зам** прѣд. *за*, нѣкждѣ замѣнява и съюзътъ *та*.

10. **Е^абандà** турска дума, значи въ чужбина, отстраненъ, нѣма го при насъ.

11. **Грòзна** прил. име, тукъ думата грозна означава скръбна, отъ тжга погрознѣла, станала мрачна и неприятна на гледъ.

12. **Те^айну** сжщ. татко, баща.

13. **Брàйну** сжщ. братъ. батю.

14. **Бурмѝ** сжщ. пръстени сребърни особенъ видъ, твърдѣ употрѣбителни въ Родопитѣ и често възпѣвани въ пѣснитѣ.

15. **Тỳна** р. Дунавъ.

